

HEINAŁ OSWIATOWY

NR 10/196
2020

Miesięcznik Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli

www.mcdn.edu.pl

Ukazuje się od 1992 r.

ISSN 1233-7609

Wycieczka szkolna
w procesie edukacji

Od redakcji 3

Zagadnienia oświatowo-educacyjne

Grzegorz Żuk

Wycieczka szkolna w procesie edukacji 3

Bożena Alejsiak

Krajoznawstwo i turystyka jako forma edukacji szkolnej 6

Agnieszka Noć

Nauka poprzez doświadczanie świata jako najskuteczniejsza metoda stosowana w edukacji od lat 11

Barbara Ciukaj

Jedziemy na wycieczkę...? 13

Marta Pieprzowska

O wycieczkach szkolnych w praktyce, czyli o tym, czym jest szkolna wycieczka i jak ją dobrze zorganizować 15

Marzena Sula-Matuszkiewicz

Uczenie się – niekiedy niezamierzone i nieświadome 18

Małgorzata Karwala

Realizacja zajęć edukacyjnych z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. Jak nam poszło? 20

Z perspektywy doradcy

Bolesław Bielak

Rola nauczyciela w edukacji zdalnej 23

Anna Marzec

Umiejętność radzenia sobie w ekstremalnych sytuacjach – zjawisko cyberbullyingu 26

Agnieszka Gietner

Muzykorelaksacja jako narzędzie do poszerzania zasobów odpornościowych w pracy pedagogicznej 28

Z naszych doświadczeń – przykłady dobrej praktyki

Izabela Karoń

Wycieczka dziecka w edukacji przedszkolnej – uczenie się przez odkrywanie, przeżywanie i działanie 30

Klaudia Beściak, Agnieszka Bigos, Wiesława Krysa,

Małgorzata Kopek, Marta Cichoń

Outdoor Education – edukacja poza klasą 33

Okładka: Fot. Archiwum UMWM

Wydawca:

Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli

Rada Wydawnicza:

dr Łukasz Cieślak (przewodniczący, dyrektor MCDN), Małgorzata Dutka-Mucha, Zygmunt Fryczek, Barbara Ledwoń, Ewa Sojat

Rada Redakcyjna:

prof. dr hab. Stanisław Palka (przewodniczący) – UJ, dr hab. Krystyna Ablewicz prof. UJ, dr hab. Władysław Błasiak prof. UP, SWPW, Lech Gawryłow – OKE w Krakowie, dr Krzysztof Gerc – UJ, dr hab. Jolanta Karbownik prof. Ignatianum, dr Iwona Ocetkiewicz – UP, dr hab. Teresa Olearczyk prof. KA, prof. dr hab. Marian Śnieżyński – UPJP2

Redaguje zespół w składzie:

Daria Grodzka (redaktor naczelna), dr hab. Małgorzata Kaliszewska prof. UJK, Joanna Peter (OKE w Krakowie), Marzena Sula-Matuszkiewicz (PBW w Krakowie), Halina Wesołowska (wicedyrektor MCDN), Sylwester Kopeć (sekretarz redakcji) oraz zespół nauczycieli konsultantów MCDN: dr Ilona Dudzik-Garstka, dr Małgorzata Jaśko, Mariola Kozak, Wojciech Papaj

Redaktor naczelna:

Daria Grodzka
tel.: (12) 61 71 111; fax: (12) 623 77 41
d.grodzka@mcdn.edu.pl

Adres redakcji:

Redakcja „Hejnału Oświatowego”
ul. Lubelska 23 (MCDN)
30-003 Kraków
tel.: 12 61 71 111; fax: 12 623 77 41
<http://hejnaloswiatowy.mcdn.edu.pl/>

Opracowanie materiałów i korekta:

Anna Róża Płatek

Warunki przyjmowania materiałów:

Materiały do publikacji należy przesłać na adres redaktor naczelnej: d.grodzka@mcdn.edu.pl

Tekst: o objętości do 10 tys. znaków ze spacjami, format Word for Windows, czcionka Times New Roman; rozmiar czcionki 12; odstęp wiersza 1,5; wymagany tytuł i krótkie wprowadzenie – lead; krótka informacja o autorze; przypisy i bibliografia zamieszczone pod tekstem.

Redakcja zastrzega sobie prawo do adiacji i dokonywania zmian formalnych w artykułach. Redakcja nie zwraca nadesłanych materiałów oraz zastrzega sobie odmowę publikacji materiału bez podania przyczyny.

Przedruk materiałów publikowanych w „Hejnale Oświatowym” bez zgody wydawcy jest zabroniony. Zakaz nie dotyczy cytowania publikacji z powołaniem na źródło.

Czasopismo ukazuje się w wersji papierowej (wersja pierwotna) oraz on-line.

Nakład 1000 egzemplarzy

Skład i druk: Digital Art Studio Gała Przemysław

ISSN 1233-7609

Od redakcji

Szanowni
Czytelnicy

Przekazuję w Państwa ręce numer czasopisma, w którym dużo miejsca zajmuje problematyka wycieczek szkolnych. Autorzy artykułów zwracają uwagę, że wycieczki są jedną z ważniejszych form pracy dydaktyczno-wychowawczej, spełniającą ogromną rolę w procesie nauczania-uczenia się. Wycieczki szkolne i wyjazdy turystyczne zorganizowane w ciekawy sposób, wykorzystujące nowoczesne techniki i metody przekazu informacji, uwzględniające równocześnie zainteresowania wychowanka stanowią dla dzieci i uczniów bogate źródło przeżyć, wywołają chęć aktywnego uczestnictwa i działania w organizowanym przez nauczyciela wydarzeniu. Autorzy tekstów przedstawiają również zasady organizacji wycieczek i dzielą się swoimi pomysłami na realizację interesujących wycieczek edukacyjnych.

Ponadto w numerze znajdują Państwo artykuły autorstwa nauczycieli doradców metodycznych Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli, w których autorzy poruszyli temat zdalnego nauczania, roli nauczyciela w uczeniu na odległość, a także przedstawiających plusy i minusy realizacji zajęć edukacyjnych w formie kształcenia na odległość.

Zapraszam również do zapoznania się z wynikami 11. edycji konkursu „Kreatywny Nauczyciel”, która odbyła się pod hasłem: *Wycieczki w edukacji dzieci i młodzieży – uczenie się przez odkrywanie, przeżywanie i działanie*. Celem konkursu było promowanie i nagradzanie twórczych nauczycieli zaangażowanych w organizację wycieczek, będących wartościowym i atrakcyjnym uzupełnieniem nauki w przedszkolu/szkole oraz pozytywnie wpływającym na rozwój dzieci i młodzieży.

Życzę przyjemnej lektury.

Daria Grodzka
redaktor naczelna
miesięcznika
„Hejnał Oświatowy”

Wycieczka szkolna
w procesie edukacji

dr hab. Grzegorz Żuk

Dobre tradycje wycieczek i innych form pracy pozaszkolnej okresu międzywojennego i powojennego kontynuują szkoły w czasach współczesnych z korzyścią dla wychowanków i ich nauczycieli.

Już pierwsze skojarzenia ze słowem „wycieczka” zazwyczaj nastrajają nas pozytywnie. Perspektywa poznania nowej rzeczywistości, np. zabytków, krajobrazów, osobiste odkrywanie tejże rzeczywistości, nawet jeśli z pomocą pilota lub przewodnika, sprawia, że czujemy przypływ optymizmu, może nawet jest to dla nas namiastką szczęścia. Dla wielu osób duże znaczenie ma także towarzystwo, które będzie w tejże wycieczce uczestniczyło, np. rodzina, koledzy/koleżanki ze szkoły/pracy, czy też obcy nam dotychczas ludzie. Aktywne poznawanie świata wspólnie z innymi ma niewątpliwie swoje dobre strony: ułatwia nawiązywanie nowych znajomości i bliższe poznanie, pozwala dzielić się wrażeniami lub po prostu odpocząć w gronie ludzi w pokrewny sposób postrzegających otaczający świat.

Podobnie opisują znaczenie słowa „wycieczka” słowniki języka polskiego. *Słownik języka polskiego* pod red. M. Szymczaka prezentuje następującą definicję: „wędrowka piesza, wyjazd, podróż, wyprawa w celach krajoznawczych, turystycznych, rzadziej towarzyskich”¹. Zaś *Inny słownik języka polskiego* pod red. M. Bańki podaje, że wycieczka to „wędrowka lub jazda gdzieś, odbywana dla przyjemności”². Elementy poznawcze i emocjonalne stanowią nierozłączny duet, który powinien być obecny na każdej wycieczce, niezależnie od innych, bardziej szczegółowych celów, jakie stawia przed takim przedsięwzięciem organizator.

Innego znaczenia nabiera słowo „wycieczka” w kontekście edukacyjnym, gdy uzupełnimy je ogólnym określeniem „szkolna” lub jeszcze bardziej

szczegółowo, np. „historyczna” czy „przyrodnicza”. Wtedy pojawiają się dodatkowo inne, wcześniej nie uwzględnione wartości. Wzrost przyjemności przypisywany wycieczce pozostaje obecny w każdym jej rodzaju, staje się jednym z elementów odpowiedzialnych za pierwiastek emocjonalny wycieczki.

Wycieczkę szkolną jako formę kształcenia i wychowania doceniano już w początkach XX wieku. Anna Pohoska, autorka książki *Dydaktyka historii*, tak definiuje pojęcie wycieczki szkolnej: „wycieczką będzie właściwie każda lekcja poza terenem normalnej, codziennej pracy: tak wycieczką fizykalną będzie zwiedzanie fabryki, choćby sąsiadującej ze szkołą, przyrodniczą zwiedzanie ogrodu pobliskiego, wreszcie historyczną obserwacja pomnika choćby naprzeciw okien szkolnych lub historia samego budynku szkolnego”³. Autorka zwraca uwagę na to, że „obok elementu intelektualnego w każdej wycieczce musi wystąpić i element uczuciowy, wzruszeniowy”. Przy czym istotna jest tu rola nauczyciela, który – nie przesądzając o „tonie” tego nastroju – tak poprowadzi temat, że u uczniów pojawią się określone skojarzenia psychiczne⁴.

W wydanej w roku 1939 książce *Wycieczki szkolne* Ludwik Axa Bykowski pisze: „Wycieczki, które dawniej traktowane były jako wypoczynek i przyjemna rozrywka po trudach pracy szkolnej, stały się obecnie jednym z ważnych czynników wychowawczych ogólnego znaczenia”. Autor wiąże tę zmianę głównie z doświadczeniami wielkiej wojny 1914–1918 i pojawieniem się w Europie ruchu skautingowego, który w swoim systemie wychowawczym szczególną

rolę przypisał zajęciom w terenie. Nie bez znaczenia były także inicjatywy krajowe, m.in. zawarty w okólniku galicyskiej Rady Szkolnej Krajowej z roku 1907 kształcący cel wycieczek, gdzie czytamy: „uczy się młodzież z własnej obserwacji pojmować i rozumieć prawa natury, dowiaduje się, zwiedzając i poznając z bliska instytucje i zakłady przemysłowe i rolnicze, wszystkiego tego, czemu kraj nasz zawdzięcza swój rozwój i postęp na różnych polach”. Tego typu zajęcia szkolne podporządkowane były celowi nadrzędnemu, jakim było – jak pisze Bykowski – kształtowanie postaw patriotycznych i obywatelskich⁵.

Dobre tradycje wycieczek i innych form pracy pozaszkolnej okresu międzywojennego i powojennego kontynuują szkoły w czasach współczesnych z korzyściami dla wychowanków i ich nauczycieli. Kazimierz Denek na określenie różnych, odbywających się poza tradycyjnymi zajęciami szkolnymi, form pracy z dziećmi i młodzieżą w ramach działalności dydaktyczno-wychowawczej szkoły stosuje autorskie sformułowanie „edukacja poza ławką szkolną”, której przez wiele lat był gorącym zwolennikiem i orędownikiem. Zajęcia tego typu przybierają różne formy, m.in. spacerów, biwaków, lekcji w terenie, wycieczek, „zielonych szkół” i obozów. „Są to – jak pisze – kilkugodzinne, a nawet kilkudniowe wyjścia lub wyjazdy uczniów w teren, region wybrany w sposób świadomy i celowy, (...) [gdzie] w systemie nauczania zintegrowanego, blokowego i wielostronnego zdobywają oni skorelowaną z podstawą progra-

nową i programem danego poziomu kształcenia wiedzę, zarówno ogólną, jak i o danym terenie, regionie”⁶. Autor uważa, że wycieczki szkolne są lekcjami, ponieważ ich celem jest realizacja zadań dydaktyczno-wychowawczych szkoły oraz programów nauczania, są one „jednostkami wprowadzającymi, pogłębiającymi, rozszerzającymi lub utrwalającymi treści kształcenia. Mogą być ilustracją tego, co uczniowie wcześniej już poznali, inspiracją do dalszego rozwijania treści programu nauczania, punktem wyjścia do samodzielnej pracy naukowej i samokształcenia”⁷. Ich niewątpliwym walor stanowi możliwość „bezpośredniego spostrzegania przedmiotów i zjawisk w naturalnych ich warunkach i specjalnych instytucjach”⁸.

Jak każde przedsięwzięcie celowe, także o charakterze edukacyjnym, wycieczka szkolna wymaga podjęcia zadań przygotowujących ją zarówno od strony merytorycznej, jak i organizacyjnej oraz takim, które pozwolą zrealizować cele poznawcze, kształcące i wychowawcze. W przygotowaniu wycieczki biorą udział uczniowie i nauczyciele, którzy prezentują jej cele oraz proponują i dzielą poszczególne zadania szczegółowe między uczestników, np. przygotowanie informacji na temat wydarzeń i postaci historycznych oraz miejsc, które znajdują się w planie wycieczki oraz ich przedstawienie na lekcji lub w ramach koła zainteresowań. Ważne jest niezmiennie rozbudzenie zainteresowania wśród uczniów, którzy w epoce smartfonów mogą niechętnie angażować się, uważając, że wszystko, co ważne i ciekawe, co

może ich zainteresować, znajdują w Internecie. W ten sposób ich naturalna ciekawość poznawcza często ogranicza się do pogłębiania wiedzy o świecie prezentowanym przez innych w świecie wirtualnym, zazwyczaj przez młodzieżowe autorytety, np. blogerów, youtuberów.

Etap realizacji wycieczki daje uczestnikom możliwość zebrania bardziej szczegółowych informacji, zrobienia zdjęć, filmów, przeprowadzenia rozmów z pracownikami np. parku narodowego, muzeum, galerii sztuki lub innej instytucji kultury. Zebrane wówczas materiały pozwolą na efektywne dokonania podsumowania wycieczki, które stanowi trzeci etap jej realizacji. Zebrane i uporządkowane tematycznie treści pozwolą np. na prezentację w ramach koła historycznego czy przyrodniczego, wykonanie gazetki szkolnej lub zamieszczenie uporządkowanych zdjęć, opisów i relacji na stronie internetowej szkoły.

Warto pokusić się o zestawienie korzyści płynących ze stosowania tej formy kształcenia i wychowania w praktyce edukacyjnej szkół. Przywołana wyżej edukacja „poza ławką szkolną” daje szansę na zaspokojenie podstawowych potrzeb uczniów, w tym potrzeby samorealizacji. Ponadto wspomaga proces kształtowania postaw młodzieży, co jest niezwykle istotne, ponieważ jak pisze dalej Kazimierz Denek, „postawy (...) odnoszą się do wartości, które wynikają ze stosunku do świata, idei, osób, rzeczy, wytworów umysłu, serca i rąk”⁹. Oprócz tego „udział w zajęciach poza ławką szkolną dostarcza okazji

Fot. Archiwum UMWM

ich uczestnikom doskonalenia takich zjawisk psychicznych, jak wrażenia, spostrzeżenia, uczucia, procesy samodzielnego myślenia i działania, rozwój pamięci i uwagi¹⁰.

Na wycieczce można wcielić w życie wiele zasad nauczania szkolnego, dzięki czemu jest ono skuteczniejsze. Nauka odbywa się w naturalnych warunkach, co jest szczególnie ważne w przypadku wycieczek historycznych, kiedy uczniowie mają możliwość bezpośredniego kontaktu z miejscami i przedmiotami historycznymi. Kwestia poglądowości w edukacji ze względu na charakter tej formy zajęć szkolnych znajduje swą realizację w sposób bezpośredni i niezastąpiony. Zwłaszcza w odniesieniu do nauk humanistycznych, w tym historii, wycieczka szkolna najpełniej realizuje także inne zasady kształcenia, np. przystępności lub łączenia teorii z praktyką. Nie bez znaczenia jest aspekt metodyczny, ponieważ nauczyciel dysponuje na wycieczce naturalnymi środkami dydaktycznymi.

Od samego początku dużą wagę przywiązywano do współistnienia elementów poznawczego i emocjonalnego, w zależności od podejścia wyrażonej akcentowano aspekt intelektualny bądź uczuciowy. Na wycieczce rodzą się emocje, które zazwyczaj w treściach i metodach nauczania szkolnego nie mają okazji się pojawić lub pojawiają się rzadko, a są elementem niezwykle istotnym ze względu na możliwość lepszego zapamiętania lub utrwalenia treści, jak i kształtowania pożądanych postaw lub systemu wartości. Udział w wycieczce szkolnej dzięki obecnym tam emocjom umożliwia uczniom odkrywanie wartości. Te z kolei mogą zachęcić ucznia do głębszej refleksji. Możliwości, jakie stwarza wycieczka, to także polisensoryczność poznania, która sprzyja zapamiętaniu wiadomości, ale też emocjonalnie łączy ucznia z poznawanymi elementami dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego.

Ponadto warto zwrócić uwagę na takie korzyści dla ucznia, jak np. większe zainteresowanie historią, które może zaowocować chęcią samodzielnego pogłębiania wiedzy na temat konkretnych wydarzeń historycznych, ale też innych działań, np. zbierania zabytkowych przedmiotów, podjęcia opieki nad grobem lub pomnikiem znaczącej postaci historycznej. Dotyczy to oczy-

wiście także innych przedmiotów, np. przyrody, biologii, geografii i innych. Ważną kwestią jest również możliwość kształtowania uczniowskich charakterów poprzez takie działania, jak np. wyrabianie umiejętności współżycia w zespole, odpowiedzialności za siebie i innych, samodyscypliny, samokontroli itp. Aktywny udział w wycieczce do muzeum sprzyja zwiększeniu wrażliwości etycznej bądź estetycznej. Może stać się początkiem drogi samowychowania i samokształcenia bądź stanowić silny impuls do kontynuacji tego procesu.

Z perspektywy nauczyciela warto odnotować takie zalety, jak np. możliwość lepszego poznania wychowanków w różnych sytuacjach i dzięki temu pojawienie się nowych możliwości wpływu wychowawczego. Ponadto uczestnicy wycieczki mają sposobność integracji, co sprzyja realizacji wspólnych zadań nie tylko w czasie wycieczki, ale również w codziennej pracy szkolnej. Dużą wagę szkoła przywiązuje do kształtowania postaw obywatelskich i patriotycznych, czemu sprzyja również udział np. w wycieczce historycznej. Właśnie w przypadku wycieczek o charakterze historycznym ważne jest kształtowanie postawy szacunku dla przeszłych pokoleń i ich dorobku, a także uczenia bliskości z przeszłością, co sprzyja rozwijaniu postawy patriotycznej.

Korzyści wynikające z udziału w takiej formie zajęć sięgają dalej niż tylko realizacja treści programowych – w obszar emocji i kształtowania charakteru wychowanka w wielu sferach jego życiowej aktywności. Wiedza i wynikające z niej wartości ważne są w przypadku każdego rodzaju wycieczki szkolnej. Świadome i aktywne uczestnictwo w szkolnej wycieczce historycznej może znacząco wpływać na formowanie się tożsamości wychowanka w różnych aspektach jego funkcjonowania, jak np. kształtowanie charakteru, poczucia własnej wartości i odrębności, ale także życie i praca w grupie, poczucie przynależności do określonej kultury i tradycji.

We wskazanych powyżej zaletach wycieczek szkolnych, w tym także tych o charakterze wychowawczym, obecne są również te dotyczące kształtowania tożsamości w dwóch co najmniej jej wymiarach – jednostkowym i wspólnotowym. Wymiar jednostkowy (osobisty) przejawia się w świadomym i aktywnym uczestnictwie podmiotu w działaniach

na rzecz formowania swojej osobowości, w tym np. budowania wrażliwości, określonego stylu życia w kontekście świata przyrody i kultury. Wymiar wspólnotowy obejmuje cele łączące dobro jednostki z dobrem społeczności, w której jednostka żyje i rozwija się, formując tym samym swoją tożsamość regionalną (lokalną) oraz narodową, jak np. tworzenie postaw otwartych, odpowiedzialność za innych członków wspólnoty.

Słowa kluczowe: wycieczka szkolna.

Przypisy:

- ¹ Słownik języka polskiego, red. M. Szymczak, t. III, Warszawa 1989, s. 788.
- ² Inny słownik języka polskiego, red. M. Bańko, t. P-Ż, Warszawa 2000, s. 1078.
- ³ A. Pohoska, *Dydaktyka historii*, Warszawa 1937, s. 346–347.
- ⁴ Tamże, s. 349.
- ⁵ L. A. Bykowski, *Wycieczki szkolne*, Lwów 1939, s. 3–5.
- ⁶ K. Denek, *Poza ławką szkolną*, Żary 2008, s. 100.
- ⁷ K. Denek, *Wycieczki we współczesnej szkole*, Poznań 1997, s. 17–18.
- ⁸ Tamże, s. 20–21.
- ⁹ K. Denek, *Poza ławką szkolną*, Żary 2008, s. 108.
- ¹⁰ Tamże, s. 114.

Bibliografia:

- Bańko M. (red.): *Inny słownik języka polskiego*. T. P-Ż, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000.
- Bykowski L. A.: *Wycieczki szkolne*. Lwów 1939.
- Denek K.: *Poza ławką szkolną*. Żary: Wydawnictwo Naukowe Łużyckiej Wyższej Szkoły Humanistycznej im. J.B. Solfy, 2008.
- Denek K.: *Wycieczki we współczesnej szkole*. Poznań: Wyd. Eruditus, 1997.
- Pohoska A.: *Dydaktyka historii*. Warszawa 1937.
- Szymczak M. (red.): *Słownik języka polskiego*. T. III, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1989.

* * *

Dr hab. Grzegorz Żuk – polonista, pedagog, dr hab. nauk społecznych, pracuje w Instytucie Nauk o Kulturze UMCS w Lublinie. Autor m.in. artykułów z zakresu edukacji muzealnej oraz dwóch książek: *Twierdza czy wspólnota? Europa w polskim dyskursie publicznym* (Lublin 2010), *Edukacja aksjologiczna. Zarys problematyki* (Lublin 2016).

Krajoznawstwo i turystyka jako forma edukacji szkolnej

dr Bożena Aleziak

Krajoznawstwo i turystyka to jedno z ciekawszych form realizacji programu dydaktyczno-wychowawczego szkoły.

Edukacja poza ławką szkolną w formie krajoznawstwa i turystyki to jedna z możliwości realizacji wielu założeń podstawy programowej, a równocześnie ciekawy sposób zdobywania wiedzy i poszerzania horyzontów o otaczającym świecie przez dzieci i młodzież. Przyczynia się także do rozwoju osobowości, kształtowania cech charakteru, zainteresowań, wspomaga budowanie relacji międzyludzkich, uczy pokonywać trudności.

Krajoznawstwo i turystyka w szkole są organizowane w formie¹:

1. wycieczek przedmiotowych – inicjowanych i realizowanych przez nauczycieli w celu uzupełnienia programu wychowania przedszkolnego albo programu nauczania w ramach jednego lub kilku przedmiotów;
2. wycieczek krajoznawczo-turystycznych o charakterze interdyscyplinarnym, w których udział nie wymaga od uczniów przygotowania kondycyjnego i umiejętności posługiwania się specjalistycznym sprzętem, organizowanych w celu nabywania wiedzy o otaczającym środowisku i umiejętności zastosowania tej wiedzy w praktyce;
3. specjalistycznych wycieczek krajoznawczo-turystycznych, w których udział wymaga od uczniów przygotowania kondycyjnego, sprawnościowego i umiejętności posługiwania się specjalistycznym sprzętem, a program wycieczki przewiduje intensywną aktywność turystyczną, fizyczną lub długodystansowość na szlakach turystycznych.

Wycieczki szkolne należą do efektywnych i lubianych przez dzieci oraz młodzież szkolną zajęć realizowanych w ramach procesu dydaktyczno-wychowawczego. Wielu pedagogów zalicza

je do podstawowych form kształcenia w procesie nauczania. Wycieczki szkolne inspirują do poszerzania i pogłębiania treści programu nauczania, są punktem wyjścia do samodzielnej pracy naukowej ucznia oraz do samokształcenia².

Turystyka i krajoznawstwo – wyjaśnienie pojęć

Turystyka i krajoznawstwo nie są pojęciami tożsamymi. **Turystyka** w szerokim rozumieniu K. Przecławskiego to całokształt zjawisk ruchliwości przestrzennej, związanych z dobrowolną, czasową zmianą miejsca pobytu, rytmu i środowiska życia oraz stycznością osobistą ze środowiskiem odwiedzanym (przyrodniczym, kulturowym bądź społecznym)³, gdzie motywami wyjazdu są przede wszystkim potrzeby poznawcze, rekreacyjne i estetyczne. Turystyka zajmuje ważne miejsce w różnych sferach życia dzieci i młodzieży⁴. Jedną z ważniejszych funkcji pełnionych przez turystykę jest **funkcja wychowawcza**, która podczas wyjazdów szkolnych przyczynia się do kształtowania osobowości, postaw i zachowań społecznych, takich jak m.in. szacunek, życzliwość, tolerancja, odpowiedzialność. Jest także elementem pracy nad sobą, kształtuje emocje i uczucia patriotyczne, szczególnie cenne w zglobalizowanym świecie, kształtuje zainteresowania młodego człowieka. Efekty uzyskane w tym obszarze podczas wycieczek szkolnych zależą od trzech czynników: osobowości wychowawcy, osobowości uczestnika wycieczki oraz organizacji wyjazdu.

Podczas wycieczek szkolnych realizowana jest także **funkcja kształceniowa**, która polega głównie na poznawaniu świata przez uczestnika, tj. nowych

miejs, kultury, obyczajów, tradycji. W tym przypadku uczeń kształci swoje umiejętności praktyczne (politechniczne), a także językowe. Wycieczka pomaga uczniowi zdobywać, poszerzać, pogłębiać wiedzę poprzez osobiste doświadczenie. W ten sposób uczeń staje się naocznym świadkiem zachodzących zmian i wydarzeń o charakterze społecznym, gospodarczym, politycznym. Szczególnie istotną rolę pełni w obszarze samokształcenia. Ma także wpływ na rozwój zainteresowań. Efekty w zakresie realizacji tej funkcji podczas wyjazdów szkolnych zależą od zaangażowania wychowawcy/nauczyciela oraz od przygotowania programu wycieczki.

Z funkcją kształceniową łączy się **funkcja edukacji kulturowej**, bowiem turystyka jest „oknem na świat”, popularyzuje, chroni i wzbogaca dobrą kulturę. Najważniejszym jej celem jest poznawanie dziedzictwa kulturowego własnego kraju. Preferowana jest tutaj realizacja koncepcji 3xE (*entertainment, excitement, education* – rozrywka, ekscytacja, kształcenie), w której ważne jest wyzwianie emocji i pozytywnych uczuć, ułatwiających uczniom przyswajanie przekazywanej wiedzy.

Istotne znaczenie ma także **funkcja kształtowania świadomości ekologicznej**. Przejawia się ona głównie kształtowaniem wśród uczniów postaw ekologicznych i promowaniem działań proekologicznych, szczególnie na terenach unikalnych pod względem walorów przyrodniczych, takich jak parki narodowe, parki krajobrazowe, rezerwaty, geoparki itp.

Funkcja wypoczynkowa polega z kolei na przywracaniu równowagi funkcjonowania organizmu w sferze fizycznej i psychicznej oraz redukcję stresu, co sprzyja jakości i szybkości uczenia

się, przyswajania i zapamiętywania wiedzy. Z wypoczynkiem i rekreacją często łączy się **funkcja zdrowotna**, gdzie szczególne znaczenie ma aktywność fizyczna realizowana w odpowiednim środowisku ze względu na walory zdrowotne takie jak czyste powietrze, woda, odpowiedni klimat. Jest to bardzo ważne dla uczniów z dużych aglomeracji miejskich.

Pojęciem węższym od turystyki jest **krajoznawstwo**. Mieczysław Orłowicz, jeden z najbardziej znanych popularyzatorów krajoznawstwa w Polsce, mówił, że krajoznawstwo to całokształt wiadomości (wszechstronna wiedza i mądrości) o pewnym kraju lub regionie, o jego środowisku przyrodniczym, mieszkańcach i ich dziejach, dziełach wniesionych do rozwoju: regionu, kraju i świata, podanych w sposób ścisły, ale popularny⁵. Krajoznawstwo to aktywna forma kontaktu jednostek, grup społecznych z przyrodą, naturą, to poszukiwanie autentyzmu oraz estetycznych, kulturalnych i patriotycznych przeżyć⁶. Jego siłą napędową są ciekawość otaczającego świata, poznanie kraju, ludzi i ich dokonań, sposobu życia, rozrywek, kierunków i treści myślenia, potrzeba czynnego wypoczynku w ruchu przeżywanego w kontakcie z pięknem przyrody. Źródłem krajoznawstwa, jak podkreśla W. Krygowski, jest „niezaspokojona ciekawość świata, która wiedzie nas w najtajniejsze zakątki ojczyzny, odkrywa obrazy przeszłości, teraźniejszości, nie zatrzymuje się na dniu dzisiejszym, lecz zadaje sobie pytanie,

co zrobić, aby mądrze wiązać przeszłość z przyszłością, nie zatrzymując czasu, zatrzymać najcenniejsze wartości tworzące dorobek naszej kultury”⁷.

Aleksander Patkowski zwraca uwagę, że celem pracy krajoznawczej jest wszechstronna działalność poznawcza dotycząca nie tylko kraju, jego przemian, rozwoju, ale przede wszystkim kształtowanie patriotyzmu i miłości do własnego regionu, tj. **małej ojczyzny**⁸. Istotą tradycyjnie rozumianego krajoznawstwa jest słynna triada: „poznać – zrozumieć – pokochać”. Zgodnie z nią każdy powinien dążyć do zdobycia pełnej i wszechstronnej wiedzy o kraju, zrozumienia wyjątkowości i bogactwa jego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, co jest wyrazem i oznaką patriotycznej postawy i dumy z własnego kraju⁹. Metody poznawania otaczającego świata opierają się na bezpośredniej obserwacji i osobistych przeżyciach. Prawdziwy krajoznawca poznaje kraj „nie tylko rozumem, miarą i liczbą, lecz wzruszeniem i zachwytem, zdziwieniem i radością, smutkiem i oburzeniem”¹⁰.

Podstawa programowa a zadania dydaktyczno-wychowawcze mające związek z krajoznawstwem i turystyką

Biorąc pod uwagę korzyści wynikające z wyjazdów turystyczno-krajoznawczych, należałoby przeanalizować w tym zakresie podstawę programową¹¹.

Jak wynika z powyższego dokumentu, kształcenie ogólne w szkole podstawowej ma na celu m.in.: wprowadzanie uczniów w świat wartości, w tym ofiarności, współpracy, solidarności, altruizmu, patriotyzmu i szacunku dla tradycji, wskazywanie wzorców postępowania i budowanie relacji społecznych, sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi ucznia, wzmacnianie poczucia tożsamości indywidualnej, kulturowej, narodowej, regionalnej i etnicznej; rozbudzanie ciekawości poznawczej uczniów oraz motywacji do nauki; wyposażenie uczniów w taki zasób wiadomości oraz kształtowanie takich umiejętności, które pozwalają w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat; wszechstronny rozwój osobowy ucznia przez pogłębianie wiedzy oraz zaspokajanie i rozbudzanie jego naturalnej ciekawości poznawczej; kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, aktywności w życiu społecznym oraz odpowiedzialności za zbiorowość. Kształcenie i wychowanie w szkole podstawowej powinno sprzyjać rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów, powinno wzmacniać poczucie tożsamości narodowej, przywiązanie do historii i tradycji narodowych.

W podstawie programowej wyróżniono także specyfikę edukacji wczesnoszkolnej. Proces wychowania i kształcenia prowadzony w klasach I–III szkoły podstawowej powinien umożliwiać dziecku odkrywanie własnych możliwości, gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. Organizowane zajęcia na tym etapie edukacji powinny: wspierać poznawanie kultury narodowej, odbiór sztuki i potrzebę jej współtworzenia, wspierać dostrzeganie środowiska przyrodniczego i jego eksplorację, odkrycia przez dziecko siebie jako istotnego integralnego podmiotu tego środowiska, umożliwiać zaspokojenie potrzeb poznawania kultur innych narodów, także zabaw i zwyczajów dzieci innych narodowości, uwzględniając możliwości percepcji i rozumienia tych zagadnień na danym etapie rozwoju dziecka¹².

Z kolei cele kształcenia ogólnego wynikające z podstawy programowej na poziomie szkoły ponadpodstawowej dotyczą¹³: rozwijania osobistych zainteresowań ucznia i integrowanie

Fot. Archiwum UMWM

wiedzy przedmiotowej z różnych dyscyplin, rozwijania wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej, rozwijania u uczniów szacunku dla wiedzy, wyrabiania pasji poznawania świata i zachęcania do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości. W procesie kształcenia ogólnego szkoła powinna kształtować u uczniów postawy sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, w tym kształtować postawę obywatelską, patriotyczną, postawę poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawę poszanowania dla innych kultur i tradycji. Zadaniem szkoły powinno być wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i regionalnej, przywiązania do historii i tradycji narodowych. Szkoła powinna dbać o wychowanie młodzieży w duchu akceptacji i szacunku dla drugiego człowieka, kształtować postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, motywować do działań na rzecz ochrony środowiska oraz rozwijać zainteresowanie ekologią.

Turystyka zajmuje ważne miejsce w różnych sferach życia dzieci i młodzieży

Analizując wytyczne zawarte w podstawie programowej dla szkoły podstawowej oraz ponadpodstawowej, można zauważyć, iż znaczna jej część (przedstawiona powyżej) może być realizowana poza ławką szkolną w formie wycieczek krajoznawczo-turystycznych. Jednak bez względu na rodzaj wycieczki szkolnej każda jej forma powinna zakładać realizację określonych celów oraz posiadać zorganizowaną, przemyślaną formę, dostosowaną do potrzeb i możliwości uczestników.

Ważnymi celami wycieczek szkolnych są¹⁴:

1. cele poznawcze, które sprzyjają rozwojowi zainteresowań i uzdolnień, kształtują naukowy pogląd na świat oraz umiejętność obserwacji, tworzą warunki do kształcenia politechnicznego, rozbudzają nawyki samokształcenia, sprzyjają świadomemu i aktywnemu zdobywaniu wiedzy, uczą samodzielnego i racjonalnego myślenia i krytycyzmu, sprzyjają wiązaniu nauki szkolnej z praktyką, pogłębionemu nauczaniu oraz poznawaniu sposobów aktywnego wypoczynku na świeżym powietrzu;

2. cele wychowawcze mają związek z kształtowaniem osobowości poprzez ukazywanie wartości wynikających z przebywania w świecie przyrody i kultury. Wiążą się również z rozbudzaniem uczuć patriotycznych, poznawaniem kraju, jego środowiska przyrodniczego, tradycji, zabytków kultury i historii, kształtowaniem emocjonalnych postaw przywiązania do kraju ojczystego, dziedzictwa kulturowego własnego regionu, poznawanie kultury i języka innych państw, wyrabianiem postawy obywatelskiej, sprowadzającej się do poszerzania wiedzy z różnych dziedzin życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego oraz gotowości do aktywnego udziału w tym życiu, uczeniem dzieci i młodzieży zasad demokratycznego współdziałania, upowszechnianiem wśród dzieci i młodzieży zasad ochrony środowiska naturalnego oraz umiejętności korzystania z zasobów przyrody, przeciwdziałaniem patologii społecznej, poznawaniem zasad bezpiecznego zachowania się w różnych sytuacjach, rozwijaniem tendencji do etycznych zasad współżycia, dotrzymywania słowa, prawdomówności, uczciwości, uprzejmości, wyrabianiem zdolności adaptacji do nowych sytuacji i warunków.

3. cele rekreacyjne – zdrowotne, to cele wypoczynkowe (zaspokajające potrzebę spokoju i odpoczynku od codziennych problemów i ograniczeń), restytucyjne (zaspokajające potrzebę odtworzenia utraconych sił psychicznych i fizycznych), zabawowe (zaspokajające potrzebę rozrywki i odczuwania przyjemności), kondycyjne (przyczyniające się do podnoszenia sprawności fizycznej oraz jej utrzymania), sportowo-wypoczynkowe (zaspokajające potrzebę osiągnięcia sukcesu w rywalizacji z innymi lub samym sobą, upowszechnianie form aktywnego wypoczynku), poznawczo-kształtujące (zaspokajające potrzebę zdobywania nowych doświadczeń oraz nawiązywania znajomości).

Zasady organizacji wycieczek

Wycieczki krajoznawczo-turystyczne są organizowane w trakcie roku szkolnego, w szczególności w ramach odpowiednio zajęć dydaktyczno-wychowawczych lub opiekuńczych, z wyjątkiem okresu ferii letnich i zimowych oraz wiosennej i zimowej przerwy świątecznej. Organizację i program wycieczki dostosowuje

się do wieku, zainteresowań i potrzeb uczniów, ich stanu zdrowia, kondycji, sprawności fizycznej i umiejętności. Zgodę na zorganizowanie wycieczki wyraża dyrektor szkoły, zatwierdzając kartę wycieczki. Dyrektor wyznacza także kierownika i opiekunów spośród pracowników pedagogicznych szkoły. W przypadku specjalistycznej wycieczki krajoznawczo-turystycznej kierownik i opiekunowie wycieczki są obowiązani posiadać udokumentowane przygotowanie zapewniające bezpieczną realizację programu wycieczki¹⁵. Oprócz tego każda wycieczka krajoznawczo-turystyczna powinna być przemyślana i dobrze przygotowana, dostosowana do wieku i zainteresowań oraz kondycji psychofizycznej uczestników.

Ważne jest także, aby uczestnicy mogli mieć wpływ na miejsce organizacji wycieczki, sposób realizacji programu, przed wyjazdem poznali jej cel, regulamin, a także zasady bezpieczeństwa. Uczestnikom wycieczki można przydzielić różnorodne role (np. fotografa, rysownika, kronikarza, sprzętowego, topografa i inne)¹⁶, co zwiększa ich motywację, zaangażowanie oraz aktywność.

Rola i znaczenie aktywności fizycznej w rozwoju i wychowaniu dzieci i młodzieży a możliwości jej realizacji podczas wyjazdów szkolnych

Jak wynika z podstawy programowej, zarówno szkoły podstawowej, jak też ponadpodstawowej, istotną rolę w kształceniu i wychowaniu uczniów odgrywa edukacja prozdrowotna uczniów, której ważnym elementem jest m.in. aktywność fizyczna. Dlatego program wyjazdu powinien być zróżnicowany i oprócz wartości poznawczych uwzględniać także zajęcia związane z wysiłkiem fizycznym i ruchem¹⁷. Są one niezbędne dla osiągnięcia optymalnego dla każdego wychowanka poziomu rozwoju fizycznego, motorycznego, psychicznego i społecznego, sprawności fizycznej, zdrowia i samopoczucia. Aktywność fizyczna jest jednym z podstawowych składników prozdrowotnego stylu życia, zmniejsza ryzyko niektórych chorób i zaburzeń w dzieciństwie oraz w dalszych latach życia (m.in. otyłości,

zaburzeń układu ruchu, nadciśnienia i innych chorób układu krążenia, depresji). Stymuluje i wspomaga rozwój: somatyczny, psycho-emocjonalny, społeczny¹⁸.

W powyższe założenie świetnie wpisuje się organizowanie podczas wycieczek szkolnych zajęć rekreacyjno-sportowych oraz proponowanie uczniom różnorodnych form turystyki aktywnej, w której może uczestniczyć każdy uczeń bez względu na kondycję psychofizyczną¹⁹ lub turystyki kwalifikowanej. Jednak jej uprawianie wymaga od uczestników specjalnego przygotowania psychofizycznego, zahartowania, umiejętności zachowania się w środowisku naturalnym, a niekiedy potwierdzenia przez właściwe organizacje umiejętności posługiwania się sprzętem turystycznym (rowerem, żaglówką, nartami, sprzętem do nurkowania, sprzętem wspinaczkowym, itp.)²⁰.

Aktywność fizyczna jest jednym z podstawowych składników prozdrowotnego stylu życia

Według R. Tomika najpopularniejszymi formami turystyki aktywnej i kwalifikowanej są²¹: turystyka piesza nizinna i górską, wspinaczkowa, speleologiczna, rowerowa, narciarska, jeździecka, żeglarska, kajakowa, nurkowanie, które w zależności od wieku, zainteresowań oraz przygotowania psychofizycznego może być wykorzystywane jako ciekawa forma wyjazdu, wpierająca kształtowanie postaw prozdrowotnych uwzględniających aktywność fizyczną o zróżnicowanym wysiłku. Podczas jej realizacji nauczyciel może realizować dodatkowo cele poznawcze, wychowawcze, kształtujące, kształtowania świadomości ekologicznej, zdrowotne, wypoczynkowe, co sprzyja wszechstronnemu rozwojowi młodego człowieka.

Współczesna szkoła powinna stwarzać uczniom optymalne warunki do rozwoju ich aktywności intelektualnej, psychofizycznej i społecznej. Ciekawą propozycją w powyższym zakresie są wycieczki krajoznawczo-turystyczne jako forma edukacji poza ławką szkolną. Turystyka i krajoznawstwo jako system dydaktyczny przyczyniają się do korzystania przez uczniów z różnych interesujących źródeł wiedzy, łączenia indywidualnych ambicji edukacyjnych

z programem wycieczki; tworzą warunki do konfrontacji wiedzy teoretycznej z praktyką, pogłębiają motywację samokształceniową, uatrakcyjnają wiadomości i doświadczenia poznawcze²². Umożliwiają wielostronne i kompleksowe poznanie własnego kraju oraz własnego najbliższego regionu, tzw. małej ojczyzny.

Wycieczki krajoznawczo-turystyczne tworzą także doskonałe warunki do realizacji różnorodnych form aktywności fizycznej na świeżym powietrzu w formie turystyki aktywnej lub kwalifikowanej (np. turystyka piesza górską i nizinna, rowerowa, kajakowa itp.) oraz organizowania różnorodnych zajęć sportowo-rekreacyjnych. Rozwijają indywidualne zamiłowania i zainteresowania. Aby wycieczki szkolne były dla uczniów atrakcyjne i pozwoliły na realizację założonych celów, nauczyciel powinien uwzględnić w ich przygotowaniu z jednej strony potrzeby i zainteresowania uczniów, z drugiej zaś postęp technologiczny, który dla młodych jest codziennym elementem ich życia. Ważny jest także każdy etap jej przygotowania, czyli przed wyjazdem, w trakcie niego i po powrocie z wycieczki.

Aby zwiększyć atrakcyjność organizacji i realizacji wyjazdu, nauczyciel może rozważyć wykorzystanie: audio-przewodników, geowizualizacji, map interaktywnych, kiosków multimedialnych, hologramów, komputerowych wizualizacji i rekonstrukcji, aplikacji na urządzenia mobilne. Natomiast, zamiast uciążliwej prelekcji krajoznawczej można zastosować tzw. storytelling, czyli zaprezentować treści edukacyjne w postaci pasjonującej, wciągającej, niemalże sensacyjnej opowieści. Można korzystać także z coraz powszechniejszej formy przedstawienia walorów krajoznawczych, czyli tzw. żywej interpretacji, której celem są rekonstrukcja wydarzeń historycznych, pokazy i prezentacje, odtwarzanie typowych zajęć, obrzędów i tradycji przy wykorzystaniu technik aktorskich i replik kostiumów z epoki²³. Należy pamiętać jednak o zachowaniu równowagi, bowiem krajoznawstwo powinno być nowoczesne w formie, ale tradycyjne w treści. Należy pamiętać, że w edukacji szkolnej nadal ważne pozostają cele poznawcze, kształtujące, edukacyjne, wychowawcze, patriotyczne²⁴.

Wycieczki szkolne i wyjazdy turystyczne zorganizowane w ciekawy

sposób, wykorzystujące nowoczesne techniki i metody przekazu informacji, uwzględniające równocześnie zainteresowania wychowanka stanowią dla uczniów bogate źródło przeżyć, wywołują chęć aktywnego uczestnictwa i działania w organizowanym przez nauczyciela wydarzeniu. Tak zorganizowana wycieczka zawsze będzie wzbudzać wśród jej uczestników pragnienie przeżycia przygody i spotkania z czymś nowym, będzie dostarczać wrażeń i wzruszeń, a jednocześnie będzie doskonałą konfrontacją książkowej wiedzy z otaczającą rzeczywistością.

Słowa kluczowe: krajoznawstwo i turystyka, wycieczki szkolne.

Przypisy:

- ¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 maja 2018 roku w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki (Dz. U. 2018, poz. 1055).
- ² I. Janowski, *Wycieczki szkolne*, Kielce 2000, s. 9; B. Alejski, *Wycieczka szkolna jako element pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela*, [w:] *Szkola 1.0*, I. Ocetkiewicz, A. Mróz (red.) 2017.
- ³ K. Przeclawski, *Człowiek a turystyka – zarys socjologii turystyki*, Kraków 1996, s. 30.
- ⁴ W. Gaworecki, *Turystyka*, Warszawa 2003, s. 35.
- ⁵ W. K. Jaruszewski, *Czy nauczyciel krajoznawstwa może stanowić kotwicę łączącą jednostkę z małą ojczyzną? „Studia Gdańskie. Wzjęcie i rzeczywistość”*, t. XII 2015, s. 243–265; A. Gumowski, *Dlaczego turystyka i krajoznawstwo?*, [w:] A. Gordon, *Krajoznawstwo i turystyka w szkole. Poradnik*, Warszawa 2003, s. 11–12.
- ⁶ K. Denek, *Aktywność krajoznawczo-turystyczna dzieci i młodzieży w edukacji szkolnej*, [w:] T. Lewowicki (red.), *W kręgu teorii i praktyki kształcenia wielostronnego*, Warszawa 1994.
- ⁷ W. Krygowski, *Góry i doliny po mojemu*, Kraków 1977, s. 7.
- ⁸ A. Patkowski, *Encyklopedia „Świat i Życie”*, t. III, Warszawa–Lwów 1935.
- ⁹ J. Niktorowicz, *Edukacja regionalna i międykulturowa*, Warszawa 2009, s. 513.
- ¹⁰ A. Stasiak, B. Włodarczyk J. Śledzińska, *Wczoraj, dziś i jutro krajoznawstwa*, [w:] A. Stasiak, J. Śledzińska, B. Włodarczyk (red.), *Współczesne oblicza krajoznawstwa*, Warszawa 2016, s. 9–27.
- ¹¹ G. Wuttke: *Krajoznawstwo w szkole*, [w:] *Nauczyciel krajoznawca na Mazowszu*, S. Rodkiewicz (red.), Warszawa 1960, t. 1–2, passim.

- ¹¹ <https://podstawaprogramowa.pl>; <https://podstawaprogramowa.pl/Szkola-podstawowa-IV-VIII>; <https://www.gov.pl/web/edukacja/podstawa-programowa> (dostęp: 10 VIII 2020).
- ¹² <https://podstawaprogramowa.pl/Szkola-podstawowa-I-III> (dostęp: 10 VIII 2020).
- ¹³ <https://podstawaprogramowa.pl/Liceum-technikum> (dostęp: 10 VIII 2020).
- ¹⁴ M. Drogosz, *Krajoznawstwo i turystyka w szkołach i placówkach oświatowych*, Warszawa 2009, s. 112; B. Alejski, *Korzyści i zagrożenia turystyki dzieci i młodzieży*, [w:] P. Cybula (red.), *Prawne aspekty turystyki dzieci i młodzieży*, t. 28, Kraków 2017; A.J. Omelaniuk, *Rola edukacji regionalnej w kształtowaniu postaw patriotycznych*, [w:] K. Denek, L. Drożdżyński, A. Gordon, *O potrzebie krajoznawstwa w edukacji szkolnej*, Warszawa–Poznań 2009, s. 143.
- ¹⁵ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 maja 2018 roku w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki, op. cit.
- ¹⁶ Z. Bielczy, T. Łobożewicz, W. Łysomirska-Łobożewicz, *Krajoznawstwo i turystyka dzieci i młodzieży*, Warszawa 1977, s. 182.
- ¹⁷ B. Woynarowska, *Edukacja zdrowotna*, Warszawa 2010, s. 318; J. Mazur (red.), *Aktywność fizyczna młodzieży szkolnej w wieku 9–17 lat aktualne wskaźniki, tendencje ich zmian oraz wybrane zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania*. Projekt realizowany na zlecenie Ministerstwa Sportu i Turystyki przez Instytut Matki i Dziecka, Raport końcowy. Cz. I: *Badania ilościowe*, Warszawa 2013, s. 5.
- ¹⁸ B. Woynarowska, *Aktywność fizyczna*, [w:] B. Woynarowska (red.), *Profilaktyka w pediatrii*, Warszawa 2008.
- ¹⁹ J. Merski, J. Warecka, *Turystyka kwalifikowana. Turystyka aktywna*, Warszawa 2009, s. 21; A. Andrejuk, *Turystyka aktywna, rekreacyjna i specjalistyczna*, Warszawa 1998, s. 24.
- ²⁰ T. Łobożewicz, *Turystyka kwalifikowana*, Warszawa 1983, s. 7–8; Wł. Gaworecki, *Turystyka*, Warszawa 1998, s. 33; R. Tomik, *Turystyka aktywna – pojęcie, rodzaje i formy*, Katowice 2015, s. 19.
- ²¹ R. Tomik, *Turystyka aktywna – pojęcie, rodzaje i formy*, Katowice 2015, s. 20.
- ²² L. Turowski, *Wprowadzenie do wiedzy o turystyce edukacyjnej*, Warszawa 2001, s. 16. I. Błaszczak, *Znaczenie wycieczek szkolnych w wychowaniu i kształceniu uczniów klas początkowych szkoły podstawowej*, „Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja” nr 1/13/2014, s. 83–91.
- ²³ A. Stasiak, B. Włodarczyk J. Śledzińska, *Wczoraj, dziś i jutro krajoznawstwa*, [w:] A. Stasiak, J. Śledzińska, B. Włodarczyk (red.), *Współczesne oblicza krajoznawstwa*, Warszawa 2016, s. 9–27.
- ²⁴ Tamże, s. 25–26.

Bibliografia:

- Alejski B.: *Korzyści i zagrożenia turystyki dzieci i młodzieży*, [w:] P. Cybula (red.) *Prawne aspekty turystyki dzieci i młodzieży*. Kraków: Biblioteka Górska Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej PTTK w Krakowie, 2017.
- Alejski B.: *Wycieczka szkolna jako element pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela*, [w:] Szkoła 1.0, I. Ocetkiewicz, A. Mróz (red.), e-bookowo Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego, 2017.
- Andrejuk A.: *Turystyka aktywna, rekreacyjna i specjalistyczna*. Warszawa: Wyd. Kengraf, 1998.
- Bielczy Z., Łobożewicz T., Łysomirska-Łobożewicz W.: *Krajoznawstwo i turystyka dzieci i młodzieży*. Warszawa: Wyd. AWF, 1977.
- Błaszczak I.: *Znaczenie wycieczek szkolnych w wychowaniu i kształceniu uczniów klas początkowych szkoły podstawowej*. „Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja” nr 1/13/2014.
- Denek K.: *Aktywność krajoznawczo-turystyczna dzieci i młodzieży w edukacji szkolnej*, [w:] T. Lewowicki (red.) *W kręgu teorii i praktyki kształcenia wielostronnego*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1994.
- Drogosz M.: *Krajoznawstwo i turystyka w szkołach i placówkach oświatowych*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2009.
- Gaworecki W.: *Turystyka*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 1998.
- Gumowski A.: *Dlaczego turystyka i krajoznawstwo?*, [w:] A. Gordon. *Krajoznawstwo i turystyka w szkole. Poradnik*. Warszawa: Zarząd Główny PTTK, 2003.
- Janowski I.: *Wycieczki szkolne*. Kielce: Wydawnictwo Instytutu Geografii Akademii Świętokrzyskiej, 2000.
- Jaruszewski W.K.: *Czy nauczyciel krajoznawstwa może stanowić kotwicę łączącą jednostkę z małą ojczyzną?*, „Studia Gdańskie. Wzjęcie i rzeczywistość” t. XII, 2015.
- Krygowski W.: *Góry i doliny po mojemu*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1977.
- Łobożewicz T.: *Turystyka kwalifikowana*. Warszawa: Wyd. PTTK „Kraj”, 1983.
- Mazur J. (red.): *Aktywność fizyczna młodzieży szkolnej w wieku 9–17 lat aktualne wskaźniki, tendencje ich zmian oraz wybrane zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania*. Projekt realizowany na zlecenie Ministerstwa Sportu i Turystyki przez Instytut Matki i Dziecka, Raport końcowy. Cz. I: *Badania ilościowe*, Warszawa 2013.
- Merski J., Warecka J.: *Turystyka kwalifikowana. Turystyka aktywna*. Warszawa: Wyd. AlmaMer, 2009.
- Niktorowicz J.: *Edukacja regionalna i międzykulturowa*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2009.
- Omelaniuk A.J.: *Rola edukacji regionalnej*

- w kształtowaniu postaw patriotycznych*, [w:] K. Denek, L. Drożdżyński, A. Gordon. *O potrzebie krajoznawstwa w edukacji szkolnej*. Warszawa–Poznań: Wyd. WSPiA, 2009.
- Patkowski A.: *Encyklopedia „Świat i Życie”*. t. III, Warszawa–Lwów 1935.
- Przełowski K.: *Człowiek a turystyka – zarys socjologii turystyki*. Kraków: Albis, 1996.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 maja 2018 roku w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki (Dz. U. 2018, poz. 1055).
- Stasiak A., Włodarczyk B. Śledzińska J.: *Wczoraj, dziś i jutro krajoznawstwa*. [w:] A. Stasiak, J. Śledzińska, B. Włodarczyk (red.). *Współczesne oblicza krajoznawstwa*. Warszawa: Wydawnictwo PTTK „Kraj”, 2016.
- Tomik R.: *Turystyka aktywna – pojęcie, rodzaje i formy*. Katowice: AWF Katowice, 2015.
- Turowski L.: *Wprowadzenie do wiedzy o turystyce edukacyjnej*. Warszawa: Ypsilon, 2001.
- Woynarowska B.: *Aktywność fizyczna*. [w:] B. Woynarowska (red.) *Profilaktyka w pediatrii*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2008.
- Woynarowska B.: *Edukacja zdrowotna*. Warszawa: PWN, 2010.
- Wuttke G.: *Krajoznawstwo w szkole*. [w:] *Nauczyciel krajoznawca na Mazowszu*. S. Rodkiewicz (red.) Warszawa 1960.

Netografia:

- <https://podstawaprogramowa.pl> (dostęp: 10 VIII 2020).
- <https://podstawaprogramowa.pl/Liceum-technikum> (dostęp: 10 VIII 2020).
- <https://podstawaprogramowa.pl/Szkola-podstawowa-I-III> (dostęp: 10 VIII 2020).
- <https://podstawaprogramowa.pl/Szkola-podstawowa-IV-VIII> (dostęp: 10 VIII 2020).
- <https://www.gov.pl/web/edukacja/podstawa-programowa> (dostęp: 10 VIII 2020).

* * *

Dr Bożena Alejski – doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki. Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie Wydział Turystyki i Rekreacji, Instytut Turystyki. Zainteresowania naukowo-badawcze obejmują obszar pedagogiki (wychowanie, samowychowanie, autokreacja, kompetencje, planowanie rozwoju zawodowego) oraz obszar turystyki i rekreacji (czas wolny, aktywność ruchowa, prozdrowotny styl życia, turystyka dzieci i młodzieży).

Nauka poprzez doświadczanie świata jako najskuteczniejsza metoda stosowana w edukacji od lat

Agnieszka Nocoń

Wycieczki są najbardziej atrakcyjną i najbardziej efektywną formą edukacji skierowaną do dzieci i młodzieży na każdym poziomie edukacji.

Współczesne oczekiwania społeczne w stosunku do szkoły na wszystkich szczeblach edukacji odnoszą się do jej działania w sposób innowacyjny. Oceniane są działania twórczego nauczania i ich efekty oraz rozwój możliwości tkwiący w dzieciach. Ten holistycznie rozumiany rozwój człowieka i podniesienie go na wyższy poziom prowadzić może do przemyśleń, czy organizowane wycieczki przedszkolne, szkolne spełniają warunki nowoczesnego wychowania i nauczania. Ma to szczególne znaczenie w dobie współczesnej cywilizacji, kiedy rozwój naukowo-technologiczny pełni ważną rolę, niosąc zarówno wiele dobrego, jak i szkodliwego, w tym zgubne zjawiska powodujące zmniejszenie aktywności ruchowej dzieci i dorosłych. Dlatego uważam, że bardzo ważne jest upowszechnianie przez nauczycieli swoistej i może trochę przestarzałej formy aktywności społecznej, intelektualnej i emocjonalnej, jaką jest wycieczka.

Już św. Augustyn z Hippony mówił: „Świat jest wspaniałą książką, z której ci, co nigdy nie oddalili się od domu, przeczytali tylko jedną stronę”. Tak więc warto iść za tą myślą i zaangażować dzieci w proces doświadczalnego poznawania świata, by później chętnie uczestniczyły w zajęciach, które mogłyby stać się dla nich fascynującym doświadczeniem.

Wycieczka jest jedną z form pracy dydaktyczno-wychowawczej, która ma wiele pozytywnych cech i zasługuje na dużą uwagę oraz szersze zastosowanie w praktyce pedagogicznej. Dzieci i młodzież nie zawsze zdają sobie sprawę, że na wycieczce uczą się poprzez odkrywanie, przeżywanie i działanie, często również zdobywają umiejętności przydatne w życiu codziennym. Jest to więc forma nauczania, dzięki której uczestnicy mogą zdobyć nową wiedzę przez bezpośrednie spostrzeganie przedmiotów i zjawisk w ich naturalnych warunkach lub w specjalnych instytucjach.

Wycieczki szkolne ze względu na cel ich organizowania dzielą się na:

- wycieczki lekcyjne, zwane lekcjami w terenie;
 - wycieczki przedmiotowe, zwane także zintegrowanymi lub programowymi, organizowane przez nauczycieli poszczególnych przedmiotów dla potrzeb dydaktyczno-wychowawczych wynikających z programu nauczania;
 - wycieczki krajoznawcze, organizowane przez nauczycieli i wychowawców, przez samorząd uczniowski dla zainteresowanych tematyką wycieczki.
- Istnieją również inne podziały typów wycieczek, np. Kazimierz Sośnicki dzieli wycieczki na:
- wycieczki typu humanistycznego – do muzeów, bibliotek, na wystawy, koncerty, przedstawienia teatralne, zwiedzanie zabytków i pomników kultury narodowej;
 - wycieczki przyrodnicze – do różnego rodzaju zakładów produkcyjnych, ogrodów, gospodarstw, sadów, parków.

Wycieczki są najbardziej atrakcyjną i najbardziej efektywną formą edukacji skierowaną do uczniów na każdym poziomie edukacji. Dzięki nim pojawiają się możliwości nawiązywania bezpośredniego kontaktu dzieci i młodzieży ze środowiskiem lokalnym (miejscowe muzea, skanseny itd.), jak również z życiem społeczno-gospodarczym (skierowanie do starszych uczniów, np. zwiedzanie fabryk, uczelni, wymiany zagraniczne itd.) i kulturalnym (teatr, muzea, kino, filharmonia) w różnych regionach kraju, a nawet świata (starsi uczniowie).

Opisane wyżej formy edukacji pozaszkolnej są źródłem wielu obserwacji i doświadczeń, których uczeń nie doświadczy na lekcji. Umożliwiają także pozyskiwanie nieznanych dotąd infor-

Fot. A. Nocoń

macji oraz poszerzanie zainteresowań. Niejednokrotnie wycieczka szkolna może być jedyną możliwością dla ucznia odbioru i doświadczania wiedzy (poza szkołą mogą nie mieć na to odpowiednich warunków). Ze względów finansowych bywa, że jest to jedyna możliwość wyjazdu poza miejsce zamieszkania.

Wycieczka zasługuje na dużą uwagę oraz szersze zastosowanie w praktyce pedagogicznej

Wśród każdej grupy wiekowej za odpowiedź wycieczki wywołuje radość i ożywienie. Stan ten powoduje, iż uczeń staje się uważniejszy i chętniejszy do współpracy oraz przestrzegania zasad bezpieczeństwa w czasie jej trwania, co również jest ważnym jej aspektem. Wycieczka jest dodatkowym wyzwaniem również dla nauczycieli. Niosą ze sobą cały pakiet wartości, m.in. wychowawczych: aktywność, współdziałanie w grupie, budowanie pozytywnych relacji, społecznianie. Nauczycielowi natomiast daje możliwość poznania zachowania wychowanka w innej sytuacji niż warunki przed-szkolno-szkolne.

Po powrocie z wyjazdu edukacyjnego uczniowie chętnie dzielą się spostrzeżeniami. Z przyjemnością nawiązują do niego także podczas przyszłych zajęć tematycznych lub lekcji z poszczególnych przedmiotów. Zgromadzone w czasie wycieczki materiały, np. w postaci zdjęć (w przypadku starszych – notatek), mogą służyć za podstawę do zredagowania gazetki ściennej, sporządzenia albumu, przygotowania fotomontażu, zaprowadzenia kroniki klasowej bądź realizacji projektu. Każda organizowana przez nauczyciela wycieczka jest lekcją patrzenia, słuchania, myślenia, mówienia i przeżywania. To dzięki wycieczkom ustrzegamy uczniów przed powstawaniem niedokładnych i nieściśłych lub błędnych wyobrażeń o poznawanych rzeczach i zjawiskach, przybliżamy młodym ludziom środowisko naturalne, wywierając w procesie dydaktyczno-wychowawczym wielokierunkowy wpływ na ucznia szeroką gamą bodźców.

Wycieczki są najbardziej atrakcyjną i najbardziej efektywną formą edukacji

Planując wycieczki, musimy pamiętać o celu realizacji podstawy progra-

mowej, programu nauczania danego przedmiotu (lub kilku przedmiotów) albo zadań wychowawczych szkoły określonych w programie wychowawczym. Nie zawsze musimy organizować dalekie i drogie wyjazdy, często wyjścia poza przedszkole czy szkołę będą okazją do rozwoju i wzbogacenia młodego człowieka. Spacer do pobliskiego parku, lasu lub na pole już stwarzają okazję do innego bodźcowania ucznia i odkrywania nowych bądź znanych rzeczy, ale w nieco inny sposób, bo z innej perspektywy.

Wycieczka jest więc najbogatszym źródłem zdobywania wiedzy w najbardziej przystępny i skuteczny sposób. Stwarza naturalne warunki do rozwijania sfery emocjonalnej i estetycznej. Kształtuje umiejętności odczuwania piękna, uwarściwia na nie. Daje możliwość rozwijania zainteresowań dzieci, swobodnego dzielenia się spostrzeżeniami, przeżyciami. Można więc powiedzieć, iż wycieczka jest lekcją dostrzegania, obserwowania, patrzenia i mówienia, niezbędną w kształtowaniu postaw młodego człowieka i ubogacaniu go o nowe doświadczenia i wiedzę.

Słowa kluczowe: wycieczka, uczenie się przez doświadczenia, edukacja przed-szkolna i szkolna.

Bibliografia:

- Gutowska H.: *Funkcje wycieczki w poznawaniu środowiska społecznego i przyrodniczego w klasach I-III*. „Oświata i Wychowanie” nr 6/1982.
- Jakowicka M.: *Wzbogacanie doświadczeń uczniów klas początkowych ze środowiskiem*. Warszawa: WSiP, 1988.
- Jarzyńska I.: *Organizowanie i wykorzystanie wycieczek przyrodniczych w zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej*. „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce: kwartalnik dla nauczycieli” nr 1/23-31 2007.
- Kaliński M.: *Wycieczki dają okazję do rozwoju*. „Edukacja i dialog” nr 5/1994.
- Sokołowski S.: *Wykorzystanie obserwacji w pracy dydaktyczno-wychowawczej*. „Życie Szkoły” nr 2/1996.
- Sośnicki K.: *Poradnik dydaktyczny*. Warszawa: PZWS, 1963.

* * *

Agnieszka Nocoń – nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej, diagnosta, terapeuta psychologiczno-pedagogiczny, oligofrenopedagog.

Fot. A. Nocoń

Jedziemy na wycieczkę...?

Barbara Ciukaj

Wycieczki i wyjazdy szkolne wymagają od nauczycieli dużego zaangażowania i dopracowania wielu kwestii organizacyjnych i programowych. Wysiłek ten jest zdecydowanie wart podjęcia, jeśli uświadomimy sobie, że znane powiedzenie „podróże kształcą” zawiera prawdę.

Każda wycieczka, przedmiotowa lub turystyczno-krajoznawcza, jedno- bądź kilkudniowa, dla najmłodszych czy nastolatków, stanowi doskonałą okazję do wspierania ich całościowego rozwoju. Warto na wstępie przypomnieć wyznaczone przez Ministerstwo Edukacji Narodowej cele organizowanego przez publiczne placówki oświatowe krajoznawstwa i turystyki:

- poznawanie kraju, jego środowiska przyrodniczego, tradycji, zabytków kultury i historii;
- poznawanie kultury i języka innych państw;
- poszerzanie wiedzy z różnych dziedzin życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego;
- wspomaganie rodziny i szkoły w procesie wychowania;
- upowszechnianie wśród uczniów zasad ochrony środowiska natu-

ralnego oraz wiedzy o składnikach i funkcjonowaniu rodzimego środowiska przyrodniczego, a także umiejętności korzystania z zasobów przyrody;

- upowszechnianie zdrowego stylu życia i aktywności fizycznej oraz podnoszenie sprawności fizycznej;
- poprawę stanu zdrowia uczniów pochodzących z terenów zagrożonych ekologicznie;
- przeciwdziałanie zachowaniom ryzykownym, w szczególności w ramach profilaktyki uniwersalnej;
- poznawanie zasad bezpiecznego zachowania się w różnych sytuacjach¹.

Jak widać, odnoszą się one nie tylko do zdobywania lub poszerzania wiedzy z konkretnych dziedzin dotyczących przedmiotów szkolnych bądź innych, poznania środowiska społecznego i przyrodniczego, ale także mają na

celu szeroko pojętą profilaktykę prozdrowotną.

Wielozmysłowe poznanie świata

Podczas wycieczek młodzi ludzie doskonale umiejętności nabyte uprzednio w klasie lub mają możliwość zdobycia nowych, których przyswojenie w warunkach sali lekcyjnej byłoby znacznie utrudnione. Czy to wycieczka na łono przyrody, czy zwiedzanie zabytków miasta, angażowane są wszystkie zmysły – można posłuchać, obejrzeć, dotknąć, podejść bliżej, być naocznym świadkiem i czynnym uczestnikiem, co powoduje, że zaspokojone są różnorodne potrzeby uczniów. Rozmaitość otaczających zewsząd bodźców zapewnia dodatkową stymulację i lepsze, bo mi-

Fot. Archiwum UMWM

mowlone zapamiętywanie. Organizacja zajęć w atrakcyjnym, fascynującym, nowym i nieznanym terenie niesie pełen wychowawczy i dydaktyczny wymiar edukacyjny.

Nie tylko zmysły, ale i emocje

Wielu psychologów podkreśla istotny wpływ emocji na proces uczenia się. Aby uczenie się i zapamiętywanie było najbardziej efektywne, należy zaangażować nie tylko umysł, ale i emocje². Podczas wycieczek dzieje się to w sposób naturalny. Niezależnie od tego, czy uczestnikami są przedszkolaki, czy też uczniowie szkół średnich, pewien stopień ekscytacji, ciekawości tego, co za chwilę się wydarzy, a jest nowe i nieznanne, towarzyszy każdemu i wpływa na chłonięcie wszystkiego, co dzieje się dookoła. Wycieczka powinna dać uczestnikom wiele estetycznych wrażeń, silniejszych bodźców, na które będą mogli reagować w sposób bezpośredni. Takie reakcje rozładują w dużym stopniu napięcie uczuć³. Wyprawy „pozwalają człowiekowi oddalić się od zgiełku dnia współczesnego, upiększają współżycie społeczne, integrują społeczeństwo. Człowiek powinien być pogodny, gdyż postępowaniem ożywia i harmonizuje otoczenie; jest lepszym rodzicem, nauczycielem (...) łatwiej jest z nim porozumiewać się i współpracować”⁴. Dlatego zadaniem prowadzącego wycieczkę jest zadbanie o dobrą i przyjazną atmosferę wyjazdu, jak i samych przygotowań.

Kontakt z przyrodą

Życie współczesnego człowieka w wielu dziedzinach, w tym często edukacji, toczy się w świecie wirtualnym. Ale nigdzie nie czujemy się tak dobrze jak na łonie natury, która jest też świetnym miejscem do nauki. Warto zatem inicjować wycieczki, które pokażą nie tylko zdobycze cywilizacji i techniki, ale i to, co jeszcze czyste i nieskażone, co rozbudzi w młodych ludziach chęć spędzania wolnego czasu na łonie natury. Należy pokazać ją jako nieznaną, fascynującą i czekającą na odkrycie. Obcowanie z naturą uczy praw nią rządzących, szacunku i czerpania z niej radości, rozbudza zainteresowania, wyzwała całą gamę pozytywnych uczuć i emocji, pozwala zauważyć piękno świata, który jest na wyciągnięcie ręki. Według Z. Gilewicza teren oraz bodźce biologiczne stanowią

naturalny środek kształtujący kondycję fizyczną, zdrowotną i duchową człowieka⁵. Wychowawcza rola turystyki została dostrzeżona również przez Karola Wojtyłę, który pokazywał młodzieży piękno przyrody i otaczającego świata o każdej porze roku. Dzięki uprawianiu turystyki można rozbudzać w młodych nie tylko zachętę do krajoznawstwa, ale także – albo przede wszystkim – uczyć mądrego i głębokiego umiłowania Ojczyzny⁶.

Dla młodszych i starszych

W wielu placówkach oświatowych, zwłaszcza do wyjazdów z dziećmi młodszymi, angażowani są rodzice. Być może warto zorganizować wycieczkę rodzinną, do udziału w której zostaną zaproszeni rodzice ze swoimi pociechami? To w rodzinie dopełnia się przedszkolna i szkolna edukacja dziecka, w tym edukacja regionalna i przyrodniczo-ekologiczna. Wspólny udział rodziców z dziećmi w wycieczce może być doskonałą okazją do integracji środowiska rodzinnego i przedszkolnego/szkolnego oraz stać się zaczątkiem zachęcającym rodziców do współpracy i zaangażowania w życie placówki. Ponadto, zarówno w szkole, jak i w domu dziecko poznaje wartości kulturowe. Jego postawa wobec przyrody bądź dziedzictwa kulturowego zależy od tego, czy rodzice będą mieli czas na wspólny spacer, wyjazd, czy pokażą dziecku, jak ważny dla nich jest kontakt z naturą, ze sztuką i ile radości z tego czerpią. Każda wspólna wycieczka pogłębia więzi emocjonalne poprzez wspólne odkrywanie i przeżywanie świata.

Cudze chwalicie...

Wartość edukacyjna wycieczki szkolnej nie musi zależeć od czasu jej trwania ani od ilości zwiedzonych (oby nie tylko „zaliczonych”) miejsc. Zanim zdecydujemy się na „wielkie wyprawy” na drugi koniec Polski, warto zacząć od tego, co bliskie, od swoich „małych Ojczyzn”. Może kilka kilometrów stąd znajdują się rezerwat, ścieżka przyrodnicza, pomnik przyrody lub miejsce pamięci historycznej? Być może tutaj działają lokalni artyści lub grupa regionalna? Szukając inspiracji, możemy sami zaskoczyć się tym, ile miejsc ciekawych, nieodkrytych (albo raczej niedocenionych) kryją nasza najbliższa okolica bądź region.

Słowa kluczowe: wycieczki, wyjazdy szkolne.

Przypisy:

- ¹ Rozporządzenie MEN z dnia 25 maja 2018 roku w sprawie organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki turystyki i krajoznawstwa (Dz.U. z 2018, poz.1055).
- ² *Pozytywne emocje kluczem do efektywnego przyswajania wiedzy*, <https://www.prawo.pl/oswiata/pozytywne-emocje-kluczem-do-skutecznego-przyswajania-wiedzy,129849.html> (dostęp: 29 IV 2020).
- ³ M. Kwiatowska, Z. Topińska, *Pedagogika przedszkolna*, Warszawa 1978, s. 335.
- ⁴ A. Żywczok, *Wychowanie do radości życia*, Warszawa 2004, s. 94.
- ⁵ Z. Gilewicz, *Teoria wychowania fizycznego*, Warszawa 1964, s. 51–94.
- ⁶ W. A. Wójcik (red.), *Ks. Karol Wojtyła – Jan Paweł II miłośnik gór i przyrody*, Kraków 2007, s. 85.

Bibliografia:

- Gilewicz Z.: *Teoria wychowania fizycznego*. Warszawa: Wydawnictwo Sport i Turystyka, 1964.
- <https://www.prawo.pl/oswiata/pozytywne-emocje-kluczem-do-skutecznego-przyswajania-wiedzy,129849.html> (dostęp: 29 IV 2020).
- Kwiatowska M., Topińska Z.: *Pedagogika przedszkolna*. Warszawa: WSiP, 1978.
- Pozytywne emocje kluczem do efektywnego przyswajania wiedzy*, <https://www.prawo.pl/oswiata/pozytywne-emocje-kluczem-do-skutecznego-przyswajania-wiedzy,129849.html> (dostęp: 29 IV 2020).
- Rozporządzenie MEN z dnia 25 maja 2018 roku w sprawie organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki turystyki i krajoznawstwa (Dz.U. z 2018, poz.1055).
- Wójcik W. A. (red.): *Karol Wojtyła – Jan Paweł II miłośnik gór i przyrody*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Wierchy”, Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie, 2007.
- Żywczok A.: *Wychowanie do radości życia*. Warszawa: ŻAK, 2004.

* * *

Barbara Ciukaj – nauczyciel wychowania przedszkolnego, języka angielskiego i francuskiego w Publicznym Przedszkolu w Żabnie. Ukończyła studia licencjackie z filologii angielskiej z językiem francuskim na PWSZ w Tarnowie oraz studia magisterskie z filologii angielskiej na UJ w Krakowie, a także studia podyplomowe z edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej z językiem angielskim.

O wycieczkach szkolnych w praktyce, czyli o tym, czym jest szkolna wycieczka i jak ją dobrze zorganizować

Marta Pieprzowska

Książka, zeszyt, długopis to przedmioty, które najbardziej kojarzą się ze szkołą i nauką. Natomiast czytanie, pisanie, przepisywanie to z kolei czynności, które wykonuje każdy uczeń podczas swojej edukacji. Ale czy proces nauki zawsze musi wyglądać tak samo i wiązać się ze sztamowymi czynnościami? Odpowiedź jest krótka: nie. Wiedzę można zdobywać na różne sposoby, a metod nauczania jest wiele. Jedną z nich jest wycieczka edukacyjna. Jednak by jako metoda kształcenia była efektywna, należy ją dobrze zorganizować i zaplanować.

Czym jest wycieczka edukacyjna?

Jako nauczyciel coraz częściej w swojej pracy zauważam, że lekcje z wykorzystaniem różnorodnych narzędzi informatycznych stają się codziennością. Z coraz większą ostrożnością podchodzi się do metod podających, wykładów, a nawet różnych odmian heurystyki. Ostatnie lata dowodzą, że nauka poprzez działanie, przeżywanie i odkrywanie stanowi niezwykłą wartość edukacyjną. Dla uczniów ta forma nauki również staje się atrakcyjna ze względu na jej kształt i formę. Co ciekawe, lekcje multimedialne coraz częściej realizowane są poza szkołą i salą lekcyjną. Nauczyciele decydują się na organizowanie tzw. wycieczek edukacyjnych, których przykładem są lekcje w plenerze lub lekcje muzealne. Te wszystkie działania podejmowane przez współczesnych nauczycieli niewątpliwie są potrzebne, by wywołać zmianę w sposobie myślenia o uczeniu się jako procesie monotonnym i mało atrakcyjnym. Jednak by wywołać zmiany w uczniach, które będą wynikiem ich naturalnego rozwoju, potrzebne są pewne działania edukacyjne¹.

Czym tak właściwie jest wycieczka edukacyjna? Istnieje wiele definicji, ale w szerszym rozumieniu wycieczka szkolna to każde wyjście poza teren szkoły, które spełnia funkcję nie tylko

rekreacyjną, ale również wychowawczą, edukacyjną, poznawczą i kształcącą. To właśnie wycieczki szkolne są niezastąpioną okazją do zdobywania wiedzy – bardzo często w niekonwencjonalny sposób, a dzięki temu niezauważony przez uczniów.

Cel i funkcja wycieczek edukacyjnych

Wycieczki edukacyjne stanowią dla uczniów atrakcyjną formę oddziaływania dydaktyczno-wychowawczego, którą podejmują nauczyciele. Tego typu wycieczki umożliwiają uczniom bezpośrednie poznanie ich środowiska, okolicy, regionu, kraju oraz właściwości historycznych, kulturowych czy etnicznych tych miejsc². Według Kazimierza Denka „bezpośrednie obserwacje zjawisk wzbudzają u młodzieży żywe zainteresowanie otoczeniem, wywierają silne wrażenia, wnoszą do działalności poznawczej element emocjonalny, sprzyjają świadomemu, trwałemu przyswajaniu wiedzy i jej operatywności”³. Ponadto wszelkie wyjścia i wycieczki edukacyjne spełniają nie tylko cele rekreacyjne (jak zostało już wspomniane wcześniej), które zaspokajają potrzebę spokoju, odpoczynku, zregenerowania umysłu, a także chęć rozrywki i odczuwania przyjemności. Oczywiście jest to bardzo ważne, ale coraz częściej organi-

zatorzy wycieczek kładą nacisk na inne aspekty, chociażby te wychowawcze lub poznawcze.

Wycieczki szkolne są niezastąpioną okazją do zdobywania wiedzy – bardzo często w niekonwencjonalny sposób

Ważne jest, by podczas szkolnych wyjazdów rozbudzać wśród ich uczestników patriotyczne uczucia poprzez poznanie lokalnego środowiska, tradycji, kultury oraz historii. W ten sposób u uczniów wyrabia się postawa obywatelska, która w efekcie prowadzi do poszerzania wiedzy z różnorodnych dziedzin życia społecznego, kulturalnego i gospodarczego. Podczas szkolnych wyjść młodzi ludzie mają niepowtarzalną okazję poznania oraz uczenia się zasad demokratycznego i etycznego współdziałania. Takie wyjazdy są dobrą okazją do wyrobienia w sobie zdolności adaptacji do nowych sytuacji. Są to oczywiście tylko niektóre cele wychowawcze, które przyświecają nauczycielom organizującym wycieczki edukacyjne. Nie sposób wymienić wszystkich celów poznawczych i kształtujących, gdyż jest to najobszerniejsza grupa, którą pragną zrealizować organizatorzy wycieczki. Jednak zwróćmy uwagę na te najistotniejsze.

Podczas takiego wyjazdu uczniowie mają jedyną w swoim rodzaju możliwość samodzielnego i racjonalnego myślenia oraz krytycyzmu wobec świata, kultury, historii. Oprócz tego, że tego typu wycieczki umożliwiają aktywne zdobywanie wiedzy, to również są okazją do jej międzyprzedmiotowej korelacji. W ten sposób uczniowie dowiadują się, że wiedza, którą zdobywają np. na historii, potrzebna jest również na języku polskim lub geografii. Ponadto podczas wycieczki uczniowie mogą skonfrontować dotychczas zdobytą wiedzę w praktyce⁴. Wiadomości, które posiadli na lekcjach w szkole, mogą się im przydać podczas zwiedzania różnych miejsc. Są one szczególnie przydatne, jeśli organizatorzy zdecydują się na warsztaty lub spontaniczne dla uczniów dyskusje wywołane przez nauczyciela na temat danego miejsca czy obiektu. W takim wypadku konfrontacja wiadomości teoretycznych z praktyką jest niezwykle ciekawa, a informacje są lepiej i chętniej – choć bardzo często nieświadomie – zapamiętywane.

To tylko nieliczne plusy szkolnych wyjazdów i lekcji organizowanych poza

szkołą. Każda z nich jest niepowtarzalna, każda z nich ma inny cel główny i prowadzi do innych wniosków. Jednak by taka wyprawa z uczniami obfitowała w wiedzę i nowe umiejętności, a także spełniała przynajmniej część wyżej wymienionych celów, musi być ona prześlana i dobrze zorganizowana.

Organizacja szkolnych wycieczek edukacyjnych

Z organizacją wycieczek edukacyjnych wiążą się pewne rozterki i wątpliwości, które dotyczą wszystkich nauczycieli, szczególnie tych rozpoczynających pracę w zawodzie, którzy jeszcze nie mieli zbyt wielu okazji do organizowania tego typu wyjść. Jak już wcześniej zostało nakreślone, wycieczka jest to metoda kształcenia grupowego. To ciekawa metoda, gdyż uczniowie wspólnie dokonują obserwacji obiektów, dyskutują o nim i wymieniają swoje spostrzeżenia na jego temat. W ten niezauważony często sposób w grupie dochodzi do procesu uczenia się. Jednak według B. Niemierki dyskusje i intensywne obserwacje komplikują niekiedy pracę organizatorowi

wycieczki, czyli najczęściej nauczycielowi. Dlatego rodzą się liczne obawy dotyczące bezpieczeństwa uczestników. Wycieczka wiąże z wyjściem poza szkołę. Na wybrane miejsce trzeba pójść lub pojechać, niekiedy bardzo daleko, co wiąże się z koniecznością zapewnienia uczniom bezpieczeństwa.

Bardzo ważne jest, by wcześniej, przed organizacją wycieczki, zapoznać się z dokumentami regulującymi zasady bezpieczeństwa uczniów podczas szkolnych wycieczek, a jest to m.in. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki. Należy pamiętać, że kierowanie grupą znajdującą się poza szkołą, w miejscu, gdzie nie ma ławek, pewnych codziennych rytuałów szkolnych i lekcyjnych jest o wiele trudniejsze, a to za sprawą nowych wrażeń, swobodniejszej sytuacji, w której znaleźli się uczestnicy wycieczki i ogromu nowych wiadomości kierowanych do nich. Z tego powodu niezbędne jest wcześniejsze poznanie i przygotowanie grupy do zaplanowanej wycieczki⁵.

Fot. Archiwum UMWM

Fot. T. Łopuszyński

Jak podkreśla Bolesław Niemierko, każda metoda nauczania wymaga przemyślenia i dobrego przygotowania, a w szczególności wycieczka dydaktyczna. Najważniejszą zasadą podczas organizowania takiej wycieczki jest rozsądne jej rozplanowanie. Nie można uczniów obciążać zbyt dużą ilością wiedzy w zbyt krótkim czasie. Program wycieczki powinien być dostosowany do wieku uczniów. Nie można przesadzić również z ilością „atrakcji” podczas jednego dnia, gdyż ilość informacji może przytłoczyć uczestników wycieczki, a w efekcie może doprowadzić do odwrotnego skutku niż ten zamierzony⁶. Badacz podkreśla, że w każdej dobrze zaplanowanej i zorganizowanej wycieczce powinien znaleźć się czas nie tylko na naukę, ale również na zabawę, czas wolny i integrację danej grupy.

Każdy nauczyciel powinien być także świadomy tego, że podczas wycieczki, pomimo tego że to on jest organizatorem, to nie on jest najważniejszy. Nie powinien nadmiernie popisywać się swoją wiedzą. Świadomy nauczyciel powinien ograniczyć swoje wypowiedzi do minimum. Prelekcje i historie osób z zewnątrz będą dla uczniów atrakcyjniejsze. Jeszcze lepiej, gdy są one poparte przykładami lub opowieściami z życia. Idealną sytuacją jest ta, w której wszystkie historie oparte są na faktach, o których można byłoby przeczytać. Jednak ważne jest, by to, co będą mówić przewodnicy lub pracownicy muzeów lub innych miejsc kultury, nie było dla uczniów zupełnie nowe, nieznane. Dlatego zaleca się, aby uczniowie odpo-

wiednio wcześniej przygotowali się do wycieczki. Ważną rolę odegrają w tym miejscu nauczyciele, gdyż ich zadaniem jest wstępne zapoznanie uczniów z tematem. W zależności od programu i tematu wycieczki można im polecić literaturę lub filmy, które pozwolą im na zdobycie wstępnej wiedzy⁷.

Każdy, kto planował wycieczkę lub wyjście z uczniami, wie, jak ważna jest organizacja. By uniknąć nadmiernych wrażeń i emocji, można podzielić uczniów na zespoły zadaniowe, które będą skoncentrowane na zadaniach, które w efekcie pozwolą wnieść wartościową wiedzę do dorobku naukowego. Każda dobrze zorganizowana wycieczka edukacyjna powinna zaowocować uporządkowaną wiedzą i umiejętnościami w postaci obserwacji i korzystania ze źródeł, które są przewidziane w programie kształcenia. Wspomniany dorobek edukacyjny powinien być usystematyzowany i utrwalony, np. za pomocą rozmów, najlepiej spontanicznych, podczas których nauczyciel będzie miał okazję do umacniania osiągnięć merytorycznych i emocjonalnych uczniów⁸.

Podsumowując, wycieczka edukacyjna to jedna z najbardziej atrakcyjnych i pożądanych metod kształcenia, opierająca się na przeżywaniu, odkrywaniu, a niekiedy również na działaniu. Jest ona świetną alternatywą dla sztabowych lekcji ograniczonych salą lekcyjną. Aby była ona efektywna i zaowocowała zarówno u uczniów, jak i nauczycieli, nie może być nadużywana, a przede wszystkim musi być dobrze

zorganizowana. Nauczyciel, planując taką wycieczkę, powinien rozważyć wszystkie jej plusy i minusy oraz należyście przygotować do niej swoich uczniów, tak by temat wycieczki oraz wiadomości na niej przekazywane nie były dla nich całkowitą nowością.

Słowa kluczowe: wycieczka, edukacja, organizacja.

Przypisy:

- ¹ Zob. B. Niemierko, *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*, Warszawa 2007, s. 21.
- ² Zob. Tamże, s. 83.
- ³ K. Denek, *Wycieczki we współczesnej szkole*, Poznań 1997, s. 51.
- ⁴ Zob. I. Błaszczak, *Znaczenie wycieczek szkolnych w wychowaniu i kształceniu uczniów klas początkowych szkoły podstawowej*, s. 87–88 za: M. Drogosz, *Krajoznawstwo i turystyka w szkołach i placówkach oświatowych*, Warszawa 2009, s. 112.
- ⁵ Zob. B. Niemierko, *Kształcenie szkolne*, Warszawa 2007, s. 251.
- ⁶ Zob. Tamże, s. 251.
- ⁷ Zob. Tamże, s. 252.
- ⁸ Zob. Tamże, s. 253.

Bibliografia:

- Błaszczak I.: *Znaczenie wycieczek szkolnych w wychowaniu i kształceniu uczniów klas początkowych szkoły podstawowej*. „Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja” nr 1/13/2014.
- Denek K.: *Wycieczki we współczesnej szkole*. Poznań: Eruditus, 1997.
- Niemierko B.: *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2007.

* * *

Marta Pieprzowska – nauczyciel języka polskiego w szkole ponadpodstawowej. Absolwentka filologii polskiej ze specjalnością nauczyciel-

ską na Uniwersytecie Jagiellońskim. Zainteresowania – szeroko pojęta ikonografia i jej wpływ na rozwój i kształt języka polskiego oraz komunikację dzieci i młodzieży. Z tego względu podczas studiów podjęła się badań na temat ilustracji w książkach dla dzieci i młodzieży oraz ikonografii w podręcznikach szkolnych do szkół średnich. W związku z tym że komunikacja znajduje się w kręgu jej zainteresowań, rozpoczęła studia podyplomowe na kierunku logopedia.

Uczenie się – niekiedy niezamierzone i nieświadome

Marzena Sula-Matuszkiewicz

W uczeniu bardzo ważną rolę pełni aktywność ucznia. Umiejętność jej wyzwolenia przez nauczyciela to już połowa sukcesu efektywnego nauczania.

Uczenie się przez doświadczenie jest bardzo skuteczną formą zdobywania wiedzy ze względu na fakt lepszego zapamiętywania informacji generowanych przez ucznia niż wiadomości dostarczanych mu przez najlepszego mentora. Dlatego też efektywniejszą metodą nauczania jest stwarzanie takiej sytuacji dydaktycznej, w której uczniowie mogą samodzielnie odkryć to, co było intencją nauczania ich przez nauczyciela. Ważną w tym procesie rolę odgrywa uczenie się nieświadome, kiedy młody człowiek nie zdaje sobie sprawy, że przyswoił sobie jakieś informacje lub kształcił określone umiejętności. Niewątpliwie taka strategia nauczania jest przyjemniejsza dla ucznia, a jeszcze bardziej dla niego korzystnym rozwiązaniem jest uczenie niezamierzone. Dzieje się tak wówczas, gdy uczeń, rozwiązując dany problem bez zamiaru nauczania się czegoś konkretnego, równocześnie przyswaja nową wiedzę.

„Wyjątkowość uczenia się przez doświadczenie polega także i na tym, że

angażuje ono nie tylko pamięć semantyczną, ale i epizodyczną. Pamięć epizodyczna to część pamięci długotrwałej obejmująca zdarzenia. Dzięki jej aktywizowaniu nowa informacja staje się nie tylko elementem wiedzy ogólnej, ale i częścią biografii ucznia¹. Wspomnienia epizodyczne obejmują oprócz zdarzenia także kontekst, czyli okoliczności, jakie towarzyszyły temu doświadczeniu – otoczenie, dźwięki, kolory itp. Autorzy cytowanej publikacji sugerują nauczycielom, aby sprawdziany odbywały się, o ile jest to możliwe, w tych samych salach, w których przebiegał proces nauczania materiału objętego sprawdzianem. W ten sposób można pomóc uczniom w osiągnięciu lepszych wyników².

Dbanie o kontekst uczenia się przekłada się na lepsze efekty nauki. Podczas wycieczek, „zielonych szkół”, zwiedzania wystaw, muzeów, czyli tych form nauczania, którym towarzyszą różnorodne okoliczności, młodzi ludzie zdobywają wiedzę mimowolnie i łatwiej sobie ją przypominają, gdyż do tej wie-

dzy mają prostszy dostęp w postaci bogactwa kontekstu. Każdy element tych okoliczności (kontekstu) staje się wskazówką prowadzącą do nowo zdobytych informacji.

Podobnie efektywną formą zajęć jest drama, rozumiana jako interaktywna metoda nauczania. Pozwala ona uczestnikom świata fikcji, w którym odgrywają rolę, poczuć emocje towarzyszące odgrywanym postaciom, lepiej zrozumieć problem łączący bohaterów przedstawienia. Uczniowie biorący udział w tej improwizacji przeżywają skrajne doświadczenia, nie ponosząc realnych konsekwencji swoich decyzji i działań. Poszukiwanie skutecznych rozwiązań problemu wzmacnia poczucie sprawczości uczestników dramy. Zajęcia dramatyczne służą szczególnie osiągnięciu celów edukacyjnych i nie należy ich kojarzyć z zajęciami teatralnymi lub psychodramą. Istotą tej formy nauczania nie jest kształcenie umiejętności artystycznego wyrazu ani zrozumienia samego siebie poprzez terapeutyczne odgrywanie własnych trudnych sytuacji życiowych. Celem tych zajęć jest bowiem zastosowanie zdobytej w świecie fikcyjnym wiedzy i umiejętności w swoim życiu realnym. Uczeń, budując relacje z grupą, nieświadomie kształci umiejętności interpersonalne, cenne dla własnego rozwoju osobistego.

Uczenie przez działanie jest szczególnie pożądane w odniesieniu do określonych treści programowych oraz wieku uczniów. Efektywność tej formy nauczania podkreślają nauczyciele przyrody, mówiąc o konieczności doświadczenia przyrody przez dziecko w procesie edukacyjnym. Ma to istotne znaczenie nie tylko w poznawaniu walorów natury, ale przede wszystkim w kształceniu postaw proekologicznych. Obcowanie z przyrodą to tworzenie bo-

Fot. Archiwum UMWM

gatego kontekstu, który ułatwi później uczniowi szybki dostęp do zdobytej wiedzy.

Uczenie się w środowisku przyrodniczym kształtuje spostrzegawczość, umiejętność analizowania zachodzących w przyrodzie procesów, pobudza emocje ucznia, rozwija jego zainteresowania oraz uświadamia potrzebę właściwych zachowań wobec zagrożeń ze strony środowiska naturalnego, jak również wobec problemu jego ochrony. Atrakcyjną formą uczenia się w tym obszarze tematycznym w odniesieniu do młodszych uczniów jest „metoda grupy leśnej” stosowana w Danii. Metoda ta polega na opracowaniu wycieczki, która ma stałą trasę i prowadzi zawsze w to samo miejsce, ciekawe ze względu na walory przyrody. Utrwalanie tej samej trasy ma na celu stworzenie uczniom poczucia bezpieczeństwa w nowym otoczeniu oraz wrażenia posiadania „swojego” fragmentu lasu, parku lub innego obszaru natury. Z czasem gdy dzieci czują się w tym terenie bezpiecznie i zaczynają dobrze orientować się na danej przestrzeni, zmienia się ich zachowanie. Uczniowie odczuwają potrzebę samodzielnego badania ciekawych rzeczy, świadomego ich obserwowania, dzielenia się swoimi spostrzeżeniami. Kolejną zmianą w dotychczas ustalonym programie wycieczki jest wydzielanie bezpiecznego obszaru, po którym uczniowie poruszają się z zasłoniętymi oczami, modyfikując swoją wiedzę poprzez nowe doświadczenia oparte na wrażeniach zmysłowych innych niż wzrok. Ostatnim etapem tego procesu

Fot. T. Łopuszyński

nauczania jest odtworzenie, czyli wspomnianie tego, co uczniowie widzieli i doświadczyli w trakcie wycieczki. To prowadzi do konsolidacji wiedzy, „wzmacnia uwagę, poprawia pamięć, i poszerza rozumienie terminów”³.

Zgodnie z koncepcją cyklu uczenia Davida Kolba, doświadczenie odgrywa kluczową rolę w procesie uczenia się. W tym powtarzającym się cyklu doświadczenie zostaje poddane analizie, formułuje się wnioski, uzupełniając je o dodatkowe informacje. W oparciu o te dane tworzy się uogólnione teorie, które stają się punktem wyjścia do eksperymentowania polegającego na sprawdzaniu swojej wiedzy w nowej sytuacji, czyli kreowaniu następnego doświadczenia, inicjującego kolejny cykl uczenia się.

Stosując podczas lekcji metody aktywizujące, istotne jest dla efektywności nauczania wykreowanie sytuacji, w której uczniowie samodzielnie odkryją reguły wynikające z doświadczenia oraz wskażą możliwości ich zastosowania w innych obszarach i dziedzinach życia.

Słowa kluczowe: uczenie się przez doświadczenie, metody nauczania.

Przypisy:

- ¹ P. Bąbel, M. Wiśniak, *12 zasad skutecznej edukacji. Czyli jak uczyć, żeby nauczyć*. Sopot 2015, s. 113.
- ² Tamże, s. 116.
- ³ L. Tuszyńska, *Pedagogika zrównoważonego rozwoju z przyrodą w tle*. Toruń 2018, s. 183.

Bibliografia:

- Bąbel P., Wiśniak M.: *12 zasad skutecznej edukacji: czyli jak uczyć, żeby nauczyć*. Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2015.
- *Drama wzmacnia*. Warszawa: Stowarzyszenie Praktyków Dramy STOP-KLATKA, 2016.
- Tuszyńska L.: *Pedagogika zrównoważonego rozwoju z przyrodą w tle*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2018.

* * *

Marzena Sula-Matuszkiewicz – członek Zespołu Redakcyjnego „Hejnału Oświatowego”, nauczyciel bibliotekarz Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie.

Fot. Archiwum UMWM

Realizacja zajęć edukacyjnych z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. Jak nam poszło?

Małgorzata Karwala

Pandemia koronawirusa zaskoczyła wszystkich. Edukacja musiała przenieść się na inny wymiar – kształcenie na odległość. W artykule przedstawiam plusy i minusy tej zmiany.

24 czerwca 2020 roku odbyła się konferencja pt. „Współpraca. Wokół kompetencji przyszłości” organizowana przez Małopolski Instytut Kultury w Krakowie i Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli. Podczas panelu „Współpraca zdalna. Czy pandemia pchnęła nas do skoku cywilizacyjnego?” odbyła się dyskusja, do której zostali zaproszeni przedstawiciele środowiska oświatowego; rozmawiano o blaskach i cieniach edukacji podczas pandemii. Rozmówcy odnieśli się do tematu z perspektywy praktyków i badaczy tematu, co zaowocowało przeglądem zarówno problemów występujących podczas realizacji tego bardzo trudnego zadania, jak i elementów pozytywnych, artykułowanych przez podmioty biorące udział w kształceniu na odległość. Ważne aspekty psychologiczne sytuacji dzieci i młodzieży w trakcie epidemii poruszył także w swoim opracowaniu *Edukacja w czasach pandemii* prof. Jacek Pyżalski, zwracając uwagę na psychologiczne rozumienie sytuacji kryzysu, który miał miejsce podczas tych nagłych i zaskakujących zmian w naszym życiu.

Aspekty pozytywne, wynikające z analizy rozmów z nauczycielami, którzy chcieli się dzielić swoim doświadczeniem z nauczycielami konsultantami MCDN oraz z pierwszych badań socjologicznych przeprowadzonych przez prof. Grzegorz Ptaszka (jednego z zaproszonych do dyskusji panelowej gości), a zawartych w publikacji *Zdalne nauczanie a adaptacja do warunków społecznych w czasie epidemii koronawirusa*, jak również z obserwacji zjawiska, przedstawiają się następująco:

1. Podniesienie poziomu kompetencji cyfrowych nauczycieli, doskonalenie

metod i technik pracy z uczniem na odległość, wprowadzenie synchronicznych zajęć online (świadczą to o konieczności bezpośredniego kontaktu nauczyciela i ucznia); rozszerzenie możliwości wykorzystania e-dziennika, „odczarowanie” telefonu komórkowego, podnoszenie świadomości wśród uczniów i rodziców, że telefon to urządzenie multimedialne służące edukacji, a nie tylko rozrywce.

2. Wzmocnienie znaczenia pracy zdalnej pracowników oświaty, wzrost zaufania do nauczycieli, że pracują rzetelnie i twórczo w trudnym czasie pandemii.
3. Zrozumienie przez niektórych rodziców, jak ważna jest nauka ich dziecka, jakie znaczenie ma nauka stacjonarna w szkole lub placówce.
4. Niepowtarzalna okazja długotrwałego wspólnego przebywania całych rodzin: prezentowania umiejętności przez dzieci, rozpoznawania przez rodziców problemów występujących w procesie uczenia się.
5. Rozszerzenie usług szkoleniowych o zajęcia w formie zdalnej – bardzo pozytywny odbiór nauczycieli, wysokie oceny realizowanych zajęć, wyгода dla nauczycieli i spore oszczędności (np. koszty dojazdu).
6. Oszczędności – w zakresie wydatkowania środków na edukację – mniejsze koszty utrzymania placówek oświatowych.
7. Zwiększenie pomocy różnych podmiotów (MEN, samorządy, sponsorzy prywatni) w zakresie wyposażenia uczniów w sprzęt TIK.

Po wprowadzeniu przepisów dotyczących realizacji zajęć edukacyjnych w formie kształcenia na odległość MCDN przygotował i wdrożył ofertę szkoleniową dla nauczycieli, szczególnie w zakresie nauczania zdalnego, wykorzystania narzędzi, metod i technik kształcenia na odległość. Zorganizowano sieci współpracy i samokształcenia, konferencje online oraz warsztaty z wykorzystaniem aplikacji do prowadzenia szkoleń na odległość. Formy te cieszyły się bardzo dużym zainteresowaniem nauczycieli, kadry kierowniczej oraz pedagogów i psychologów. Podczas realizacji spotkań online nauczyciele dzielili się swoimi doświadczeniami w zakresie kształcenia na odległość oraz formułowali potrzeby dotyczące wsparcia merytorycznego i metodycznego.

Na podstawie informacji przekazywanych przez uczestników szkoleń i spotkań online można również określić, co tak naprawdę nam się nie udało:

1. Skok technologiczno-kompetencyjny dla nauczycieli, dyrektorów, rodziców i uczniów (TIK są im dobrze znane, jednak nowa sytuacja sprawiła, że trzeba było nauczyć się bardzo szybko organizować swoją pracę w nowy sposób).
2. Modyfikacja form zarządzania placówką, organizacji pracy nauczycieli i uczniów – podejmowanie bardzo trudnych decyzji przez dyrektorów.
3. Utrudnione korzystanie z aplikacji płatnych, brak odpowiedniego oprogramowania, dziennika elektronicznego, brak dostępu do Internetu – w jednej z wiosek dyrektor szkoły korzystał z usług kuriera i chętnych

Fot. M. Grewenda

rodziców, którzy dostarczali materiały edukacyjne do domów uczniów, brak możliwości prowadzenia zajęć online.

4. Nieznany dotąd sposób organizacji nauczania i uczenia się – trudności uczniów i rodziców podczas pracy w domu, równoległa praca zdalna rodziców; brak sprzętu.
5. Niewystarczające oprogramowywanie w komputerach uczniów i nauczycieli.
6. Zaskoczenie rodziców – konieczność pomocy rodzicielskiej w nauce, w korzystaniu z różnych narzędzi, szczególnie młodszymi uczniami.
7. Konieczność weryfikacji stereotypu, że korzystanie z komputera jest szkodliwe, a telefon komórkowy to „samo zło” (w tej sytuacji wydaje się to hipokryzją).
8. Poważne problemy w rodzinach patologicznych – dzieci pozostające cały czas w domu, w trudnych warunkach, bez odpowiedniej opieki – szczególnie w pierwszym okresie kształcenia na odległość.

Epidemia wykazała, jak wiele mamy jeszcze do zrobienia, jakie przed nami stoją wyzwania. Na pewno będą prowadzone badania na ten temat, ale na gorąco można określić najpilniejsze działania, które pozwolą na płynne przechodzenie z nauki stacjonarnej na zdalną w sytuacji zagrożenia drugą falą epidemii.

Wyzwania:

1. Podniesienie poziomu jakości trans-

misji internetowej wszędzie, gdzie znajdują się przedszkole, szkoła lub placówka; uzyskanie dostępu do szerokopasmowego Internetu.

2. Udostępnienie szerokopasmowego Internetu również gospodarstw domowym; wyposażenie każdego ucznia w sprzęt komputerowy.
3. Opracowanie systemu składającego się z platform edukacyjnych dostępnych dla nauczycieli, uczniów i rodziców.
4. Zorganizowanie przez placówki doskonalenia zawodowego nauczycieli szkoleń (dla wszystkich podmiotów: uczniów, nauczycieli i rodziców) z zakresu nauczania w trybie zdalnym.
5. Elastyczna organizacja zajęć edukacyjnych z maksymalnym zachowaniem higieny cyfrowej ucznia i nauczyciela, zmiany w zakresie form pracy z uczniem i planowania zajęć edukacyjnych.
6. Wyposażenie placówek oświatowych w sprzęt do realizacji nauczania zdalnego – kamera, przeszkolony operator, miejsce do prowadzenia transmisji „na żywo”.
7. Zmiana w zakresie metodyki nauczania na korzyść uczenia się uczniów (przeniesienie aktywności na ucznia) oraz odpowiednie przygotowanie do tego typu pracy.
8. Wzmocnienie zajęć z wychowawcą klasy, grupy – realizowanie zajęć rozwijających zainteresowania, praca metodą projektów edukacyjnych, lokalnych i środowiskowych.
9. Stosowanie przez nauczycieli nowoczesnych metod pracy z uczniem, materiałów dostosowanych do nauczania i uczenia się w trybie zdalnym.

10. Odpowiednio modyfikowana nauka – zdalnie i samodzielnie przez uczniów, umożliwianie pracy w grupach – czasem bez obecności nauczyciela.

11. Dostosowanie prawa oświatowego – począwszy od dokumentów zasadniczych (ust. *Prawo oświatowe*, podstawy programowe), przez zasady organizacji pracy szkoły (odejście od systemu klasowo-lekcyjnego jako normy organizacyjnej; rola nadzoru wewnętrznego – dyrektor i nie tylko?) i oceniania wewnątrzszkolnego (formy i cele oceniania) po system egzaminacyjny, nadzór zewnętrzny (struktura, formy działania) i doskonalenie zawodowe.

12. Badania wskazujące na znaczne pogorszenie samopoczucia nauczycieli i rodziców w nowej sytuacji kształcenia na odległość oraz symptomy nadużywania narzędzi cyfrowych – zarówno somatyczne, jak i psychiczne: przemęczenie, przeładowanie informacjami, rozdrażnienie, trudności w oddzielaniu pracy od czasu dla rodziny czy odpoczynku.

13. Niski poziom zadowolenia uczniów klas VI–VIII z nauczania na odległość. Badania wykazały, że znaczącej części respondentów taki stan rzeczy nie zadowala: brakuje im kontaktów z nauczycielem, rówieśnikami i życia szkolnego na co dzień.

14. Warto także zauważyć, że dotychczas dorośli raczej „reglamentowali” czas spędzany przed komputerem, w czasie pandemii sytuacja się diametralnie zmieniła. Nie wpływa to dobrze na proces wychowania młodego pokolenia, zwłaszcza w sytuacji gdy dorośli nie uzasadniają w odpowiedni sposób swoich decyzji i zachowań.

Aspekty psychologiczne kształcenia na odległość zostały wskazane w artykule prof. Jacka Pyżalskiego i Wiesława Poleszczaka pt. *Psychologiczna sytuacja dzieci młodzieży w dobie pandemii* (w ramach publikacji *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID – 19*). Autorzy zwracają uwagę na znaczenie kontekstu społecznego, rodzinnego oraz cech osobowościowych uczniów w sytuacji kryzysu związanego z zaistniałą sytuacją; podkreślają wagę zasobów osobistych uczniów oraz oparcia w rodzinie. Tam, gdzie zasoby i wsparcie są silne – radzenie sobie z kryzysem jest bardziej efektywne i skuteczne.

Z kolei rozpatrując zmianę sposobu nauczania, autorzy zwracają uwagę na

większe znaczenie kształtowania umiejętności uczenia się uczniów niż przyswojenie danego materiału. Do tego zadania są potrzebne współpraca i wymiana informacji z rodzicami, bo to oni będą czuwać nad realizacją zadań przez ucznia w domu. Dobrze poinformowany rodzic będzie bardziej świadomy, na czym polega kształcenie na odległość, dostosuje swoje działania i organizację życia rodzinnego do sytuacji. Taka relacja między rodzicami a nauczycielami powoduje mniej napięć i może stać się elementem motywującym młodych do nauki (a właściwie odpowiedzialnego uczenia się).

Wstępne wnioski z badań zespołu prof. Grzegorza Ptaszka wskazują z kolei jednoznacznie na konieczność zachowania higieny cyfrowej, która pozwala na wprowadzenie działań optymalizujących indywidualne zdrowie jednostki w aspekcie fizycznym, psychicznym i społecznym. Warto więc kształcić u młodych ludzi umiejętność samoregulacji i samokontroli w korzystaniu z TIK oraz Inter-

netu, pomagać w rozumieniu alternatyw dla świata cyfrowego i budować sieć wsparcia społecznego. Higiena cyfrowa powinna w nas wyrabiać postawę kreatywnego i odpowiedzialnego używania zasobów sieci i narzędzi cyfrowych. Jest to dobry czas na wypracowanie jasnych wytycznych dotyczących czasu spędzanego przed komputerem przez konkretne grupy wiekowe dzieci i uczniów, mamy na tym polu dużo do zrobienia. Dużo się już wydarzyło, ale zdobyte doświadczenia powinny nas skłonić do podejmowania rozważnych decyzji w zakresie realizacji procesu kształcenia i wychowania młodego pokolenia. Od tego zależy, jak nam pójdzie...

Słowa kluczowe: kompetencje cyfrowe nauczycieli, nauczanie zdalne, wykorzystanie narzędzi, metod i technik kształcenia na odległość, higiena cyfrowa.

Bibliografia:

- Pyżalski J. (red): *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem*

o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele. Warszawa: Wydawca EduAkcja Sp. z o.o., 2020.

- Ptaszek G., Biga M., Dębski M., Pyżalski J., Stunża G.: *Zdalna edukacja – gdzie byliśmy, dokąd idziemy? – wstępne wyniki badania naukowego „Zdalne nauczanie a adaptacja do warunków społecznych w czasie epidemii koronawirusa”*. Warszawa 2020.

* * *

Małgorzata Karwala – nauczyciel konsultant MCDN Ośrodek w Nowym Sączu, pedagog specjalny, edukator, ekspert komisji kwalifikacyjnych i egzaminacyjnych ds. awansu

zawodowego nauczyciela. Realizuje zadania z zakresu ewaluacji wewnętrznej w placówce, opracowuje projekty badawcze, prowadzi badania i przygotowuje raporty. Prowadzi szkolenia z zakresu organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej, ewaluacji wewnętrznej i zewnętrznej, awansu zawodowego nauczycieli, projektowania pracy nauczyciela oraz organizacji kształcenia specjalnego.

Rozstrzygnięcie konkursu „Kreatywny Nauczyciel”

Daria Grodzka

W Małopolskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli została rozstrzygnięta XI edycja regionalnego konkursu „Kreatywny Nauczyciel”

XI edycja konkursu pod hasłem „Wycieczki w edukacji dzieci i młodzieży – uczenie się przez odkrywanie, przeżywanie i działanie” miała na celu popularyzację wycieczek dzieci i młodzieży jako atrakcyjnej formy oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych, które dzięki zasadzie pogłębłości, wiązania teorii z praktyką i wzbudzaniu emocjonalnego zaangażowania gwarantują skuteczność realizacji zakładanych celów kształcenia i wychowania.

Konkurs służył także promowaniu twórczych nauczycieli, którzy wyróżniają się w swojej pracy dydaktyczno-wychowawczej poszukiwaniem i wdrażaniem ciekawych rozwiązań pedagogicznych służących poznawaniu, pielęgnowaniu i rozwijaniu dziedzictwa kulturowego najbliższego środowiska ucznia. Patronat honorowy nad konkursem pełnili: Piotr Ćwik – Wojewoda Małopolski, Witold Ko-

złowski – Marszałek Województwa Małopolskiego i Barbara Nowak – Małopolski Kurator Oświaty. Patronat medialny: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, „Bliżej Przedszkola”, „Hejnał Oświatowy”.

Komisja konkursowa wyłoniła laureatów w trzech kategoriach.

W kategorii przedszkoli:

I miejsce: Edyta Mróz – Samorządowe Przedszkole nr 131 w Krakowie za przedsięwzięcie *Gwiazdeczek podróże małe i duże*.

W kategorii szkół podstawowych:

I miejsce: Barbara Olewińska i Agnieszka Kołodziej – Zespół Szkolno-Przedszkolny w Wolbromiu za przedsięwzięcie *Powrót do Przyszłości – wycieczka wraz z towarzyszącymi jej warsztatami*.

II miejsce (ex aequo):

Aldona Mazur – Szkoła Podstawowa nr 75

w Krakowie za przedsięwzięcie *Projekt edukacyjno-językowy Anglia-Szkocja – LEARN & TRAVEL. Wielka wyprawa w głąb historii i legend, na których przez wieki budowana była tożsamość i charakter Wyspiarzy, językowe wyzwanie i przygoda, które na długi czas pozostają w pamięci*.

i
Magdalena Kunysz – Szkoła Podstawowa nr 26 w Krakowie za przedsięwzięcie *Kresy Wschodnie Rzeczypospolitej – przeżywamy przeszłość*.

W kategorii szkół ponadpodstawowych:

I miejsce: Tadeusz Januszek – Zespół Szkół Łączności w Krakowie za przedsięwzięcie *Galicja – śladami wielkości dawnej Rzeczypospolitej*.

**Zwycięzcom gratulujemy,
a wszystkim uczestnikom dziękujemy
a udział w konkursie!**

Rola nauczyciela w edukacji zdalnej

Bolesław Bielik

Edukacja zdalna stawia przed nauczycielami nowe wyzwania.

Rozwój edukacji XXI wieku wiąże się ze wzrostem poziomu potencjału informacyjnego. Jednym z osiągnięć, które znacząco wpłynęło na proces edukacyjny na całym świecie, jest stworzenie nauczania na odległość. Wprowadzenie zdalnego nauczania otwiera szerokie perspektywy dla obu stron, tj. nauczyciela oraz ucznia. Zasadniczo nowością w działaniach edukacyjnych jest to, że uczniowie stają się aktywnymi uczestnikami komunikacji: sami biorą udział w procesach komunikacji, wchodzą w interakcję z zasobami. Teraz wszyscy rozumieją, że nauczanie na odległość ma kolosalne możliwości informacyjne i nie mniej imponujące usługi. W związku z tym rola nauczyciela w nauczaniu zdalnym się zmienia. Nauczyciele stają się konsultantami i mentorami grupy edukacyjnej. Jednocześnie od nauczycieli wymaga się głębszej wiedzy i umiejętności w zakresie organizacji pracy w środowisku telekomunikacyjnym.

„Cechą charakterystyczną czasu, w którym żyjemy, jest szybkie przenikanie technologii informatycznych do wszystkich sfer życia. Technologie informacyjno-komunikacyjne zajmują jedno z wiodących miejsc w nowoczesnym systemie edukacji. Pojawienie się komputerów w placówkach oświatowych umożliwiło stworzenie stylu myślenia u dzieci, adekwatnego do wymagań współczesnego społeczeństwa informacyjnego”. Technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK) to „szeroka gama technologii cyfrowych wykorzystywanych do tworzenia, przesyłania i rozpowszechniania informacji i usług (sprzęt komputerowy, oprogramowanie, linie telefoniczne, komórkowe, e-mail, technologie komórkowe i satelitarne, sieci bezprzewodowe i kablone, multimedia i Internet)”¹.

Czas epidemii COVID-19 wykazał, że polska szkoła nie jest jeszcze gotowa na pełne przejście do formatu cyfrowe-

go. Wielu nauczycieli (a także rodziców) jest sceptycznych co do idei przejścia na nauczanie zdalne. Głównym argumentem jest to, że „system nigdy nie zastąpi żywego nauczyciela”. Ale ten argument nie uwzględnia jednej ważnej kwestii: system nie powinien zastępować nauczyciela. Ma na celu ułatwienie jego pracy i odciążenie części rutynowego obciążenia – pracy, która nie wymaga ani kreatywności, ani umiejętności znalezienia wspólnej płaszczyzny z dziećmi. Na przykład sprawdzanie pracy domowej i tworzenie statystyk klasowych – wszystko to system może zrobić w ciągu kilku sekund, uwalniając czas nauczyciela, aby rozwiązać naprawdę interesujące problemy. Zadaniem nauczyciela nie jest siedzieć nad górą prac w godzinach wieczornych. Jego misją jest inspirowanie uczniów, motywowanie ich, znalezienie odpowiedniego podejścia do wszystkich uczniów w klasie. Żaden system nie jest jeszcze w stanie tego zastąpić. Ale może to ułatwić pracę nauczyciela i pomóc mu uczynić lekcje bardziej interesującymi, inspirującymi i nowoczesnymi. Uczenie się na odległość to forma, którą każdy nauczyciel może wypełnić treścią.

Kształcenie na odległość nie jest zjawiskiem nowym, gdyż już ponad sto lat wcześniej wykorzystywano tę metodę w procesie nauczania i uczenia się, przesyłając zwykłą pocztą materiały, podręczniki, książki i specjalistyczną prasę. Pierwsza szkoła korespondencyjna powstała w Anglii w 1840 roku, następne w latach: 1856 – w Berlinie, 1860 – w USA, 1916 – w Polsce. Pierwsze ustawy o edukacji na odległość przyjęto w Norwegii w 1914 roku.

Co to jest uczenie się na odległość?

Zdalne technologie edukacyjne są rozumiane jako technologie edukacyjne, wdrażane głównie przy wykorzystaniu

sieci informacyjnych i telekomunikacyjnych w pośredniej (na odległość) interakcji uczniów i nauczycieli. Oznacza to, że jest to komunikacja między nauczycielem a uczniem za pośrednictwem technologii internetowych. Uczeń otrzymuje dostęp do lekcji wideo, materiałów metodycznych, ewentualnie komunikacji online z nauczycielem. Po lekcji uczeń odrabia pracę domową. Pod koniec okresu uczeń przechodzi certyfikację w trybie online.

Nauczanie na odległość ma kolosalne możliwości informacyjne i nie mniej imponujące usługi

Oczywiście przy realizacji programów edukacyjnych wykorzystujących wyłącznie e-learning, zdalne technologie edukacyjne w organizacji prowadzącej działalność edukacyjną należy zapewnić warunki do funkcjonowania elektronicznego środowiska informacyjnego i edukacyjnego.

Uczenie (się) na odległość wymaga:

- komputera z kamerą internetową i szybkim łączem internetowym;
- programów wideo, komunikatorów dla wygodnej komunikacji: Skype, Microsoft Teams, Facebook Messenger, Viber, TeamSpeak, Discord, LINE, WhatsApp, Signal itp. Komunikacja z wykorzystaniem sieci internetowej jest jedną z najpopularniejszych form wymiany informacji pomiędzy ludźmi. Bez barier i bez zobowiązań, za to z dużymi możliwościami. Jedną z największych zalet zapewnianych przez darmowe komunikatory jest, jak sugeruje samo ich określenie, brak opłat za prowadzenie rozmów – bez względu na to, czy są to rozmowy tekstowe, głosowe czy wideorozmowy;
- specjalnej strony do zarządzania nauką, dla wygodniejszego sposobu klikania w linki do strony internetowej szkoły.

powinien być zapewniany przez wysoko wykwalifikowany zespół dydaktyczny, który stale podnosi swoje kwalifikacje.

Przedstawione warunki są fundamentalne i konieczne przy wdrażaniu kształcenia na odległość. Wykonywanie każdego warunku indywidualnie nie gwarantuje udanego uczenia się, ale w uczciwości stanowią solidną podstawę do budowania produktywnej edukacji. W ten sposób uczenie się na odległość w szkole, świadczenie usług edukacyjnych dla użytkowników zdalnych, niezależnie od ograniczeń czasowych, staje się coraz ważniejsze, ponieważ cechuje się interaktywnością, elastycznością i różnorodnością form, co podkreśla jej innowacyjność i znaczenie.

Jak zrozumieć świat cyfrowy...

W okresie pandemii COVID-19 nauka przeniosła się w sferę on-line. Byliśmy zaskoczeni tempem konieczności dostosowania się do nowych warunków pracy. To naturalne, że szybciej i lepiej poradzi sobie z tym wyzwaniem uczniowie – cyfrowi tubylcy. Nauczyciele – cyfrowi imigranci, równie szybko starali się jak najszybciej sprostać zadaniu nowej organizacji zajęć. Co ich łączy? Jednych i drugich podzieliły opinie na temat zdalnego nauczania. Niektórzy stali się entuzjastami tej nowej/starej formy kształcenia, reszta utwierdziła się w skuteczności jedynie tradycyjnych zajęć. Wokół e-learningu narodził się szereg mitów, po jednej i po drugiej stronie. Jednym z nich była opinia, że wygoda i elastyczność prowadzenia zajęć przyniesie nam prowadzącym korzyści. Z kolei uczniowie zakładali, że zajęcia będą prostsze. Rzeczywistość zaskoczyła nas wszystkich.

Świat cyfrowy nie jest światem paralelnym ani czysto wirtualnym, lecz dla wielu ludzi, zwłaszcza najmłodszych, stanowi część codziennej rzeczywistości. Sieci społecznościowe są owocem ludzkiej interakcji, ale same z kolei nadają nowe kształty dynamice komunikacji tworzącej relacje: uważne zrozumienie tego środowiska jest zatem warunkiem wstępnym znaczącej w nim obecności (Orędzie Benedykta XVI na 47. Dzień Środków Społecznego Przekazu, 2013).

Czy zdalne nauczanie jest *de facto* idealne dla obeznanej z siecią „dzisiejszej młodzieży”? Fakty mówią same

za siebie, uczniowie w sieci nie są tacy samodzielni, jak nam się wydaje. Potrzebują nauczycieli, i to szczególnie teraz, kiedy świat opanowała pandemia COVID-19. Prof. Olga Zlatkin-Troitschanskaia z Uniwersytetu Jana Gutenberga w Moguncji, prowadząc międzyuczelniane badania w projekcie badawczym CORA, sprawdziła, jak młodzi ludzie posługują się Internetem do rozwiązywania dość prostych zadań. Po pierwszej partii zebranych danych, ujawnionych w połowie kwietnia 2020 roku, wynik nikogo nie zaskoczył – uczniowie robią to beznaście. Większość badanych młodych ludzi bezkrytycznie korzysta z internetowych źródeł niepopartych rzetelnymi badaniami. Praktycznie nikt nie używa bezpośrednio faktów naukowych.

Tak więc „młodzi ludzie” są bezradni wobec pojawiających się w sieci *fake science* i *fake news*. Nie zastanawiają się nad rzetelnością i wiarygodnością odwiedzanych stron. Wydawać by się mogło, że bycie krytycznym i podejrzliwym wystarczy, ale to stanowczo za mało. Użytkownicy Internetu potrzebują dzisiaj umiejętności odróżniania źródeł rzetelnych od informacji nieprawdziwych i manipulacji. Dla młodych ludzi to szczególnie ważne, żeby krytycznie sprawdzać dane z sieci, żeby własną wiedzę w danej dziedzinie budować na bazie rzetelnych informacji.

Podobne badania na grupie uczniów wieku 9–11 lat, którzy korzystają z Internetu przez kilka godzin w tygodniu (albo więcej) – zarówno w domu, jak i w szkole, przeprowadzili Amerykanie. Wyniki zostały opublikowane na łamach majowego wydania „Journal of Nutrition Education and Behavior” – badania dotyczyły poszukiwania online przez uczniów informacji na temat zdrowego żywienia. Naukowcy narzekają w swojej pracy, że dzieci przed zajrzeniem do Internetu lepiej odpowiadały na niektóre pytania. Po próbach wyszukania wiadomości w sieci ich orientacja znacznie się pogorszyła, więc właściwie mówimy tu o dezorientacji. Dzieci myliły raczej zalecane dorosłym z dziecięcymi, robiły wszystkie możliwe błędy przy używaniu wyszukiwarki, a trafiając na wynik swojego zapytania, odruchowo klikały w wyświetlane obrazki (Google Grafika) i gubiły wątek.

Jestem przekonany, że obecna sytuacja będzie tematem ciągłych rozważań nad tym, jak kształcić młodzież, aby sprostać aktualnym wyzwaniom technologicznym. E-learningowe narzędzia (Internet i jego

zasoby, mobilne media, wirtualne światy) mogą znacząco wzmocnić dydaktykę. Nie zastąpią jednak tego, co jest w tym procesie najważniejsze – intelektualnego wysiłku uczącego i uczącego się.

Słowa kluczowe: edukacja zdalna, technologia informacyjno-komunikacyjna, e-learning.

Przypisy:

¹ I. McClelland, amerykański psycholog.

Bibliografia:

- Barabasz G.: *Nauczanie i uczenie się w sieci*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2016.
- Dziewulak D.: *Kształcenie na odległość w wybranych państwach europejskich*. „Analizy” nr 12/2012.
- Frana M.: *Nowe media, technologie i trendy w edukacji. W kierunku mobilności i kształcenia hybrydowego*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2017.
- How Children Search for Health; *Information Online: An Observational Study*. „Journal of Nutrition Education and Behavior”; [https://www.jneb.org/article/S1499-4046\(20\)30054-3/fulltext#%20](https://www.jneb.org/article/S1499-4046(20)30054-3/fulltext#%20) (dostęp: 10 VII 2020).
- Pluciennik J., Klimczak K. (red.): *Twórczość, pasja, Uniwersytet*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2015.
- Pyżalski J.: *Edukacja w czasach pandemii – e-book dla nauczycieli na nietypowe czasy* (red.). Warszawa: EduAkcja, 2020.
- Szczepaniak-Sobczyk L.: *E-learning w edukacji humanistycznej*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2016.
- Zlatkin-Troitschanskaia O.: *Gutenberg School of Management and Economics Johannes Gutenberg University Mainz Students often do not question online information CORA study examines students' ability to critically assess information from the Internet and from social media*; https://www.uni-mainz.de/presse/aktuell/11197_ENG_HTML.php (dostęp: 10 VII 2020).

* * *

Bolesław Bielak – doradca metodyczny MCDN Ośrodek w Nowym Sączu, nauczyciel informatyki, podstaw przedsiębiorczości, języka rosyjskiego, doradca

zawodowy z 40-letnim stażem pracy. Autor licznych publikacji z doradztwa zawodowego i metodyki nauczania przedmiotów ogólnokształcących i zawodowych. Autor książek: *Jaki zawód wybrać* i *Jak pomóc uczniom w wyborze zawodu*. Laureat konkursu „Notebook dla Aktywnego Nauczyciela” Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności.

Umiejętność radzenia sobie w ekstremalnych sytuacjach – zjawisko cyberbullyingu

Anna Marzec

Cyberbullying to stosowanie przemocy poprzez prześladowanie, zastraszanie, nękanie, wyśmiewanie innych osób z wykorzystaniem Internetu i narzędzi TIK.

Inspiracją do podjęcia wspomnianego tematu był wywiad przeprowadzony przez Jarosława Karpińskiego z Martyną Różycką – specjalistką NASK od cyberbullyingu – oraz liczne relacje nauczycieli, dla których cyberprzemoc na zajęciach lekcyjnych była nowym zjawiskiem i poczuł się bezradni wobec zaistniałej sytuacji. Cyberbullying to inaczej właśnie cyberprzemoc. Zjawisko występuje od dawna, jednakże obecnie pojawiło się w nowej odsłonie. Obecnie częściej mamy do czynienia z *trollowaniem*. Odbywa się ono albo w formie łagodniejszej i tylko zakłóca lekcje online – np. głośną muzyką, przedrzeźnianiem, albo pojawia się w formie drastycznej, polegającej na publikowaniu podczas takich lekcji twardej pornografii lub innych brutalnych treści¹.

Uczniowie publikują w sieci, mediach społecznościowych informacje, jak się zalogować, wejść na zajęcia. Umożliwiają w ten sposób rówieśnikom, osobom postronnym udział w tych lekcjach. Osoby te wykonują tzw. rajdy na zajęcia. Na portalach społecznościowych i różnych forach od czasu zawieszenia zajęć w szkołach powstało wiele zorganizowanych grup, które ustalają pomysły na trollowanie lekcji i namawiają uczniów z całej Polski, by udostępniali im linki do zajęć otrzymane od nauczycieli². Następnie nagrania z takich zajęć pojawiają się na YouTube i, niestety, cieszą się sporą popularnością.

Bezprawne wykorzystanie wizerunku

Organizatorzy tych ataków – i zarazem administratorzy kont zarabiający na wyświetleniach relacji wideo – wprowadzają uczniów w błąd, przedstawiając im nieprawdziwe informacje. Piszą, że wszyst-

ko jest wyreżyserowane, biorący udział w akcji bohaterowie to aktorzy. Zaznaczają również, że wszystko odbywa się zgodnie z prawem, gdyż jak można przeczytać, *wszyscy użytkownicy, którzy korzystają z takich serwisów jak Zoom, Discord itp., w których można włączyć kamerkę, zgodnie z regulaminem takiej aplikacji zgadzają się na wykorzystanie ich wizerunku*. Nieznający prawa uczniowie (którzy według National Literacy Trust w 98% nie potrafią rozróżnić fałszywej informacji) prawdopodobnie wierzą w treści prezentowane pod materiałami³.

Cyberbullying to zjawisko występujące od dawna, jednakże obecnie pojawiło się w nowej odsłonie

I tu pojawia się rola nauczyciela, który powinien uświadomić uczniom, że wizerunek każdej osoby jest dobrem osobistym w rozumieniu cywilnoprawnym i nie może być udostępniany bez zgody tej osoby, czyli wizerunek nauczyciela i uczniów w trakcie lekcji nie może być nagrywany i udostępniany bez zgody zainteresowanych. Jeżeli uczniowie upublicznia np. nagraną lekcję bez uprzedniej zgody nauczyciela, to w tej sytuacji przysługuje mu roszczenie z art. 78 ust. 1 ustawy *Prawo autorskie*. Oznacza to, że można żądać zaniechania tego rozpowszechniania, usunięcia nagrania (np.: z portalu społecznościowego). Nauczyciel może też dochodzić odszkodowania, zadośćuczynienia lub przekazania środków pieniężnych na cele społeczne. Jeżeli nauczyciel natomiast udzielił zgody na rozpowszechnianie, to zgodnie z prawem autorskim, może ją w każdym momencie odwołać (odwołanie to nie działa wstecz)⁴.

Znieważenie nauczyciela podczas lekcji

Nauczyciel jest funkcjonariuszem publicznym i w czasie pełnienia obowiązków służbowych przysługuje mu ochrona prawna na zasadach określonych w art. 226 Kodeksu Karnego: *Kto znieważa funkcjonariusza publicznego albo osobę do pomocy mu przybraną podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku*⁵. Ponieważ uczniowie nie znają konsekwencji prawnych, czują się w sieci bezkarni, należy więc uzmysłowić im, że zachowanie wyrażające pogardę dla innej osoby, np. w formie epitetu słownego, obelżywego gestu, pisemnego wizerunku – to zniewaga, która jeżeli dotyczy funkcjonariusza publicznego, podlega kodeksowi karnemu. I to nie tylko w czasie zajęć zdalnych, ale również lekcji stacjonarnych.

Sposoby uniknięcia cyberprzemocy

Nauczyciel organizujący zajęcia online powinien dobrze poznać funkcjonowanie danej platformy. Warto zwrócić szczególnie uwagę na dwie funkcje: akceptacji uczestników oraz blokowania wszystkich mikrofonów. Dzięki nim nauczyciel, sprawdzając loginy uczniów, ma szansę weryfikacji uczestników lekcji i dopuszczenia ich do zajęć. Jakub Wątor, redaktor naczelny działu technologii portalu *Wirtualna Polska*, stwierdził, że w oparciu o te funkcje wszelkie rajdy można zablokować dwoma kliknięciami. Wystarczy w ustawieniach wideokonferencji wyciszyć mikrofony i wyłączyć uczestników. Wtedy nauczy-

ciel sam decyduje, komu udzielić głosu i ma pełną kontrolę nad dźwiękiem i obrazem. Należy również jasno określić zasady obowiązujące uczniów na lekcjach online:

1. Uczniowie logują się zawsze swoim imieniem i nazwiskiem, nie podszycją się pod nikogo innego, nie zmieniają nicków w czasie lekcji.
2. Link i hasło do lekcji online są zróżnicowane dla każdej klasy.
3. Lekcje nie wolno nagrywać, fotografować, robić *printscreensów* i upubliczniać. Złamanie tej ważnej zasady wiąże się nie tylko z wykluczeniem z lekcji, ale również z konsekwencjami prawnymi⁶.

Jak reagować na cyberprzemoc

W przypadku zaistnienia omawianej sytuacji, tj. opublikowania obraźliwych treści, należy niezwłocznie zrobić zrzuty ekranu pokazujące, kto publikuje te materiały, i natychmiast poinformować o tym fakcie dyrekcję szkoły. Dyrektor z urzędu ma obowiązek powiadomić o zaistniałej sytuacji policję. Art. 14. Ustawy z dnia 18 lipca 2002 roku o świadczeniu usług drogą elektroniczną zobowiązuje administratora serwisu do usunięcia z sieci krzywdzących lub kompromitujących treści. W tym celu należy niezwłocznie skontaktować się z dostawcą usługi internetowej, który nie tylko może usunąć szkodliwe treści, ale również zablokować konto sprawcy. Pozyskanie danych osobowych sprawcy *cyberbullyingu* od dostawcy usług internetowych należy wyłącznie do kompetencji policji.

Ekspertki związane m.in. z Fundacją Dajemy Dzieciom Siłę, Związkiem Nauczycielstwa Polskiego, Fundacją Przestrzeń dla Edukacji, portalem *lekcyjnawieci.pl*, Fundacją Centrum Cyfrowe, Stowarzyszeniem Cyfrowy Dialog, Uniwersytetem Warszawskim, przy wsparciu biura Rzecznika Praw Obywatelskich, przygotowali poradnik dla nauczycieli i dyrektorów – *Bezpieczeństwo na lekcjach online – poradnik*. Ukazał się on 17 kwietnia 2020 roku i zawiera praktyczne wskazówki, w jaki sposób prowadzić lekcje online w zdalnym kształceniu.

Od 1 września 2020 roku szkoły zaczęły pracę w systemie stacjonarnym, ale w dobie narastającej pandemii nale-

ży spodziewać się przynajmniej częściowego powrotu do kształcenia zdalnego. Aby zapewnić sprawne i bezpieczne funkcjonowanie tego systemu, dyrektorzy szkół powinni wybrać jedną platformę dla danej placówki oraz przeprowadzić konferencję szkoleniową dotyczącą cyberprzemocy i bezpieczeństwa na lekcjach online. Natomiast poradnik dla nauczycieli i dyrektorów dotyczący bezpieczeństwa na lekcjach online powinien znajdować się do wglądu w każdej placówce i być traktowany na równi ze statutem szkoły.

Słowa kluczowe: cyberbullying, zdalne nauczanie.

Przypisy:

- ¹ <https://glos.pl/nauczyciele-nekani-w-sieci-podczas-prowadzenia-lekcji-online-to-juz-nie-jest-tylko-cyberprzemoc-mamy-do-czynienia-z-czyms-wiecej> (dostęp: 17 VIII 2020).
- ² <https://mamadu.pl/146737,rajdy-na-e-lekcje-filmy-z-trollowania-odbierajamowe> (dostęp: 17 VIII 2020).
- ³ Tamże.
- ⁴ *Jak bezpiecznie prowadzić zajęcia online? Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów*; https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Poradnik_nauczyciele_dyrektorzy.pdf, s. 11 (dostęp: 17 VIII 2020).
- ⁵ Tamże, s. 12.
- ⁶ Tamże, s. 6.

Bibliografia:

- Wojtasik Ł. (red.): *Jak reagować na cyberprzemoc. Poradnik dla szkół*. Warszawa: Wydawnictwo Fundacja Dzieci Niczyje, 2008.

Netografia:

- <https://glos.pl/nauczyciele-nekani-w-sieci-podczas-prowadzenia-lekcji-online-to-juz-nie-jest-tylko-cyberprzemoc-mamy-do-czynienia-z-czyms-wiecej> (dostęp 17 VIII 2020).
- <https://mamadu.pl/146737,rajdy-na-e-lekcje-filmy-z-trollowania-odbierajamowe> (dostęp 17 VIII 2020).
- *Jak bezpiecznie prowadzić zajęcia online? Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów*; https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Poradnik_nauczyciele_dyrektorzy.pdf, s. 11 (dostęp 17 VIII 2020).

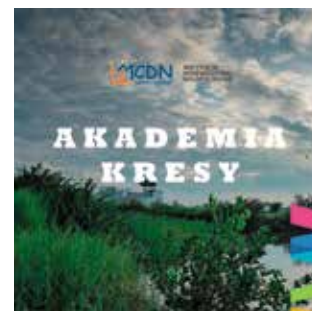
* * *

Anna Marzec – dyplomowany nauczyciel historii i wiedzy o społeczeństwie w Zespole Szkół Samochodowych w Nowym Sączu, doradca metodyczny z zakresu historii MCDN Ośrodek w Nowym Sączu.

Akademia Kresy

Poznanie dziedzictwa i historii Kresów Wschodnich odgrywa istotną rolę wychowawczą w rozwoju młodego pokolenia.

Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli realizuje IV edycję Akademii Dziedzictwa Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej, formy doskonalenia nauczycieli, która jest odpowiedzią na rekomendację zapisaną w podstawie programowej dotyczącej wychowania patriotycznego w szkole, uwzględniającego wycieczki z młodzieżą do ważnych miejsc historycznych dawnej Rzeczypospolitej, w tym znajdujących się obecnie poza granicami państwa.

Akademia finansowana jest z budżetu Województwa Małopolskiego. Nauczyciele uczestniczący w całym cyklu zajęć otrzymują materiały edukacyjne oraz zaświadczenie o udziale w doskonaleniu zawodowym. W ramach Akademii organizator zapewnia wyspecjalizowaną i naukową opiekę merytoryczną i szkoleniową. Program realizowany jest we współpracy z Towarzystwem Naukowym „Societas Vistulana” i Instytutem Pamięci Narodowej w Krakowie.

Celem Akademii jest przygotowanie szkolnych koordynatorów, którzy upowszechniają we własnej szkole/placówce oświatowej wiedzę na temat dziedzictwa historyczno-kulturalnego dawnych Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej oraz organizują i realizują wyjazdy młodzieży szkolnej na Kresy.

Więcej informacji na stronie: www.mcdn.edu.pl

Muzykorelaksacja jako narzędzie do poszerzania zasobów odpornościowych w pracy pedagogicznej

Agnieszka Gietner

Nauczyciele jako grupa społeczna i zawodowa są narażeni na ciągły stres, przez co znajdują się w grupie ryzyka, zagrożonej wystąpieniem zaburzeń zdrowotnych. Jak i o jakie działania wzbogacić swoje zasoby, by wzmocnić swoją odporność?

Nauczyciel w pracy pedagogicznej staje często wobec nowych wyzwań, np. w ostatnim czasie kształcenia na odległość. Nauczyciele obawiają się przeciążenia obowiązkami zawodowymi, oczekiwaniami społecznymi dotyczącymi przejęcia części obowiązków domu rodzicielskiego. Wpływa na nich także presja medialna. Nie bez znaczenia staje się także fakt pracy w wielu placówkach jednocześnie. Różnorodne wymogi każdej z tych instytucji, spotkania konferencyjne w gronie pedagogicznym mogą powodować stan przeciążenia fizycznego i psychicznego.

Sygnalizowana często przez przełożonych konieczność doksztalcenia się, podejmowania szczebli awansu, uczestnictwa w kolejnych kursach i studiach postrzegane są przez nauczycieli jako obciążające. Mimo tych wszystkich elementów obciążających nauczyciele godzą się z nimi i akceptują poprzez zaangażowanie w pracę, w której odnajdują życiowy cel i odczuwają satysfakcję z jej wykonywania. Przyznają jednak, że z biegiem lat potrzebują więcej czasu na regenerację sił.

Jedną z propozycji działań wspierających może stać się muzykorelaksacja jako narzędzie poszerzające i wzmacniające zasoby, odbudowanie sił podczas w pełni i świadomie wykorzystanego czasu odpoczynku, odwołanie do poznanych umiejętności w sytuacjach trudnych. Można wykorzystać różne techniki relaksacyjne, np.: relaksację progresywną wg E. Jacobsona, trening autogenny wg J. H. Schultza bądź wizualizację.

Wpływ muzyki na ludzkie ciało i psychikę oraz duchowość

Znaczenie muzyki dla prawidłowego metabolizmu podkreśla Tadeusz Natanson – cytując za S. Kyrchem – „Klasyk przykładem dietetycznego »pokarmu« dla organizmu żywego, szczególnie człowieka, jest energia akustyczna zawarta w artystycznej twórczości muzycznej. Utwory muzyczne ujmują i eksponują w sposób doskonały wszystkie cechy pojedynczego dźwięku oraz ich różnorodnych zestawów (akordów), przebiegających w poziomie i pionie w dwóch płaszczyznach: fizycznej i wrażeniowej”¹.

Muzykorelaksacja to narzędzie wzmacniające odbudowanie sił podczas odpoczynku

Podczas ćwiczeń relaksacyjnych muzyka wpływa regulująco na układ wegetatywny, układ mięśniowy przez zmiany napięcia mięśni, układy przyspieszające przemianę materii, działa na wydzielanie wewnętrzne, ciśnienie tętnicze krwi, siłę i szybkość pulsu. Za pomocą odpowiednio dobranego pulsu metrycznego można wywołać optymalny cykl oddechu sprzyjający relaksacji. Kontakt z muzyką może doprowadzić do wewnętrznego oczyszczenia psychicznego – swoistego *katharsis*, łagodzić stany frustracji, zaspokajać po-

trzeby, by odzyskać utraconą równowagę. Muzyka w tym przypadku wywołuje stan odprężenia, zabawy, pobudzania marzeń, wejście w świat fantazji i pozamuzycznej wyobraźni.

Małgorzata Kronenberger zauważa, że muzyka działa przede wszystkim na emocjonalną sferę osobowości człowieka. Dalej, Kronenberger zwraca uwagę na wartości estetyczne zawarte w muzyce, które dostarczają wysokiej jakości rozrywki, ukojenia i pobudzają marzenia, wyobrażenia. Oddziaływanie muzyki i jej odbiór emocjonalny przez słuchacza odzwierciedlają się w zakresie ich przeżywania podczas słuchania. Elżbieta Galińska w swych pracach wykazuje wszechstronne możliwości wykorzystania muzyki, np.: rozładowanie napięcia psychofizycznego, poprawienie zaburzonego napędu psychoruchowego, umożliwienie odreagowania oraz ujawniania silnych emocji, uczenie zróżnicowanych doznań emocjonalnych, poszerzenie skali przeżywania emocji, umożliwienie swobodnego ich ujawniania, dostarczanie informacji na temat własnego „ja” i jego relacji z otoczeniem, kształcenie porozumiewania się komunikacyjno-społecznego, postaw empatii oraz rozwinięcie u odbiorcy nowych obszarów zainteresowań w celu wzbogacenia i rozwoju jego osobowości.

Muzyka jest jednym z niewerbalnych sposobów wyrażania siebie. Daje możliwość odbioru miłych i przyjemnych doznań. Może być źródłem kreatywnych zachowań człowieka, inspiracji twórczych. Pomaga w nawiązywaniu kontaktu ze światem, z innymi ludźmi.

Przezwyćieża smutek i monotonię, daje radość, inspiracje i siłę do pokonania słabości i lęku. Alf Gabrielsson określa to jako silne doświadczenia muzyczne i opisuje inne stany z pogranicza emocjonalności oraz duchowości, m.in.: doświadczanie czystego piękna, wzmożenie poczucia istnienia, zrozumienie sensu życia, odczucie szczęścia, doświadczenie obecności Boga – mające związek z poczuciem dobrostanu, spełnieniem, poczuciem samoaktualizacji.

Trening autogenny Schultza

Trening ten jest stosowany do tego, by odreagować rzeczywistość, dokonać samopoznania, doskonalić własną osobowość, doznać odprężenia psychofizycznego oraz by zapobiegać zmęczeniu. Dzieje się tak dzięki pełniejszemu wykorzystaniu zdolności do sterowania samym sobą. Trening autogenny umożliwia uczestnikowi nie tylko rozluźnienie mięśni, ale również zauważenie sygnałów wpływających z ciała i umożliwienie ich zmian. Niezwykłą korzyścią dla uczestnika jest fakt, że sugestie i polecenia, dzięki czemu po pewnym czasie można samodzielnie kontrolować poszczególne etapy relaksu.

Muzyka przezwyćieża smutek i monotonię, daje radość, inspiracje i siłę do pokonania słabości i lęku

Uczestnik dobiera najdogodniejszą dla siebie pozycję leżącą lub siedzącą. Ze względu na ramy czasowe prowadzący może zaproponować skróconą jego wersję, komentując na początku spotkania, jak w pełni powinno się wykonywać poszczególne etapy i jak długo one trwają. „Zamknij oczy i postaraj się teraz pozostawić sprawy dnia dzisiejszego i to, co cię martwi, na tę krótką chwilę. Pomyśl teraz tylko o swoim ciele i o sygnałach z niego płynących. Pomyśl o swoim oddechu i wyrównaj go. Oddychaj swobodnie... Pomyśl, jak głęboko możesz oddychać i jakie to przyjemne... Pomyśl teraz o swojej prawej ręce... Prawa ręka jest ciężka...”. 6 razy powtarza się sugestie o ręce prawej, a następnie przy każdej zmianie poszczególnych części ciała następuje formuła spokoju: „Jesteś zupełnie spokojny... Oddychasz swo-

bodnie”. Po przejściu przez wszystkie kończy następuje formuła odwołania: „Zginasz i prostujesz ręce... Oddychasz swobodnie... Otwierasz oczy...”

Trening według Jacobsona

Poprzez trening można wyrobić w sobie zdolności, które pomogą zmienić niektóre niekorzystne nawyki lub reakcje vegetatywne. Znajomość swojego ciała, jego reakcji i napięcia mięśni może się stać ważną pomocą w reakcjach na sytuacje stresowe. Trening Jacobsona skupia się na napięciu poszczególnych mięśni i stan ich rozluźnienia. Stosowanie tej techniki pomaga w lokalizacji nadmiernego napięcia mięśniowego. Trening polega na napinaniu i rozluźnianiu mięśni, co po długotrwałym ćwiczeniu może doprowadzić do nawykowego ich rozluźniania. Każdy mięsień jest napinany, a następnie rozluźniany, by w ten sposób rozpoznać różnicę w jego funkcjonowaniu. Praca nad mięśniami odbywa się etapowo w zależności od ich grupy i związana jest z określonymi rejonami ciała: głowa – język, głowa, mięśnie twarzy, szyja; ramiona – kark, barki, ręce, palce u rąk; mięśnie pleców, klatki piersiowej, brzucha, pośladków; mięśnie nóg – uda, łydki, palce u stóp.

Wizualizacja

Wprowadzenie tej techniki daje możliwość uczestnikowi treningu pobudzenia umysłu za pomocą obrazów i wyobrażeń, by w ten sposób osiągnąć określony cel, np.: wzmocnić pozytywne myślenie, spojrzeć na siebie z nowej, innej perspektywy i wykorzystać te doświadczenia w innych aspektach życia. Technika ta odwołuje się do wyobraźni i fantazjowania, a odnosi się do wrażeń zmysłowych: słuchowych, wzrokowych itp. Najważniejsza jest tu koncentracja uwagi i otwartość na sugestie prowadzącego. Poprzez sugestie w seansie wizualizacyjnym tworzy się określone wyobrażenia, które mogą umożliwić zmianę nawet utrwalonej postawy. Dzięki wglądowi w siebie uczestnicy zdobywają nowe doświadczenia i również mogą uwolnić się od wyobrażeń dotyczących silnych emocji i ich odczuwania. Trening wyobraźni pomaga mózgowi ćwiczyć drogi nerwowe, które to umiejętności następnie mogą kontrolować pracę mięśni.

Świadoma relaksacja prowadzona różnymi technikami daje możliwości różnorodnego oddziaływania na *some* i *psyche*. Wzmacnia samoocenę odbiorcy, a dzięki temu pomaga mu w radzeniu sobie w sytuacjach stresowych. Daje możliwość odbudowania sił podczas świadomego odpoczynku. Dostarcza możliwości wykorzystania umiejętności zdobytych podczas sesji muzykorelaksacyjnych w sytuacjach stresowych. Umożliwia uświadomienie reakcji własnego ciała podczas sytuacji stresowej i odpoczynku. Uświadamia bio-psycho-społeczną jedność. Dostarcza wsparcia społecznego przez współtowarzyszenie innych osób odczuwających i przeżywających podobne sytuacje i wydarzenia.

Słowa kluczowe: muzykorelaksacja, zasoby odpornościowe.

Przypisy:

- ¹ S. Kyrca, *Energia akustyczna i rytmy biologiczne a umuzykalnienie dzieci i młodzieży*, Katowice 1989, s. 47.

Bibliografia:

- Gabrielsson A.: *Badanie doświadczenia muzycznego w psychologii muzyki*, [w:] K. Miklaszewski, M. Meyer-Borysewicz (red.). *Psychologia muzyki. Problemy, zadania, perspektywy*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Muzycznej im. F. Chopina, 1991.
- Galińska E.: *Wpływ metody portretu muzycznego na sytuacyjny obraz własnego ja u pacjentów z zaburzeniami nerwicowymi*. „Psychoterapia” nr 3/1997.
- Galińska E.: *W poszukiwaniu dźwięku, który uzdrawia. Poglądy na lecznicze działanie muzyki*, [w:] *Albo-albo – inspiracje jungowskie*. Warszawa: Solarium, 1992.
- Janiszewski M., Kuński H.: *Profilaktyka muzyczna*. Łódź: Akademia Muzyczna, 1999.
- Kronenberger M.: *Muzykoterapia podstawy teoretyczne do zastosowania muzykoterapii w profilaktyce stresu*. Szczecin: Wydawnictwo Mediatour, 2005.
- Natanson T.: *Wstęp do nauki o muzykoterapii*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1979.

* * *

Agnieszka Gietner – nauczyciel – doradca metodyczny ds. muzyki MCDN Ośrodek Kraków, trener grup edukacyjnych i rozwojowych, coach, muzykoterapeuta.

Wycieczka dziecka w edukacji przedszkolnej – uczenie się przez odkrywanie, przeżywanie i działanie

Izabela Karoń

Wycieczka stanowi jedną z ciekawszych form zajęć w przedszkolu, dzięki której dzieci wszechstronnie się rozwijają, odkrywając otaczający je świat.

Okres przedszkolny obejmuje dzieci między trzecim a siódmym rokiem życia. Przedszkolaka wkraczającego w ten etap charakteryzuje rozwinięty poziom rozwoju motorycznego i sensorycznego, dzięki którym swobodnie porusza się w otaczającym go otoczeniu oraz dociera do interesujących go obiektów. Jest to czas, kiedy dziecko ma już opanowane zarówno niejęzykowe, jak i językowe sposoby porozumiewania się z ludźmi na tyle, że swobodnie porozumiewa się z dorosłymi w codziennych sprawach¹. To bez wątpienia czas dużych zmian w sferze ruchowej, manualnej, językowej, poznawczej, emocjonalnej oraz społecznej. Warto jest więc, mając na uwadze dobro dziecka, stymulować jego rozwój, zapewnić mu poczucie bezpieczeństwa, rozwijać jego ciekawość poznawczą, a także pomóc mu odnaleźć jego miejsce w grupie rówieśniczej. Należy również zadbać o budowanie jego systemu wartości².

Wycieczka stanowi jedną z ciekawszych form zajęć w przedszkolu

Dziecko w okresie przedszkolnym jest ciekawe świata. Interesuje się wszystkim, co je otacza, zadaje pytania: Po co? Dlaczego? Co to jest? Warto wykorzystać ten okres w życiu dziecka na zaspokojenie jego ciekawości otaczającym światem. Dzieci uczą się, zbierając doświadczenia „ręką, sercem i głową”, tj. poprzez działanie. Obserwują, odkrywają i wypróbowują rozmaite sposoby zachowania. Im więcej poczucia

bezpieczeństwa dają dzieciom warunki, w których się uczą, tym bardziej czują się one wspierane i intensywniej wypróbowują różne rzeczy, zastanawiają się, jak one funkcjonują, badają środowisko, by wyciągnąć wnioski. Dzieci dla swoich odkrywczych oraz badawczych działań potrzebują motywującego otoczenia z różnorodnymi bodźcami, ale i dorosłych, którzy będą wspierać ich ciekawość świata³.

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego (Dz. U. 2017 poz. 356) celem wychowania przedszkolnego jest wsparcie całościowego rozwoju dziecka. Wsparcie to realizowane jest przez proces opieki, wychowania i nauczania – uczenia się, co umożliwia dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna. W efekcie takiego wsparcia dziecko osiąga dojrzałość do podjęcia nauki na pierwszym etapie edukacji. Dalej, zgodnie z zapisami dotyczącymi zadań przedszkola czytamy, iż nauczyciele powinni organizować zajęcia wspierające rozwój dziecka, wykorzystując do tego każdą sytuację i moment pobytu dziecka w przedszkolu, czyli tzw. zajęcia kierowane i niekierowane. Wszystkie doświadczenia dzieci płynące z organizacji pracy przedszkola są efektem realizacji programu wychowania przedszkolnego. W dokumencie zwrócono uwagę na czas przeznaczony na organizację wycieczek. Publiczne przedszkola mogą organizować dla dzieci krajoznawstwo i turystykę w trakcie roku szkolnego,

w szczególności w ramach zajęć dydaktyczno-wychowawczych lub opiekuńczych.

Cele organizowanego przez placówki krajoznawstwa i turystyki oraz zasady organizacji wycieczek reguluje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 maja 2018 roku w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki (Dz. U. 2018 poz. 1055). Najważniejsze cele wycieczki z punktu widzenia edukacji przedszkolnej, które określa § 2 ww. rozporządzenia, to:

- poznawanie kraju, jego środowiska przyrodniczego, tradycji, zabytków kultury i historii;
- poszerzanie wiedzy z różnych dziedzin życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego;
- wspomaganie rodziny i przedszkola w procesie wychowania;
- upowszechnianie zdrowego stylu życia i aktywności fizycznej oraz podnoszenie sprawności fizycznej;
- poznawanie zasad bezpiecznego zachowania się w różnych sytuacjach.

W swoich codziennych planach dydaktyczno-wychowawczych dbam o organizację różnorodnych wycieczek połączonych ze swobodną zabawą i obserwacją przyrodniczą. Sprzyjają one poznaniu różnorodnego krajobrazu, obserwacji zwierząt w zróżnicowanych sytuacjach (spotkanie z leśnikiem w Izbie Leśnej w Niepołomicach, wyjazd do gospodarstwa agroturystycznego). Ponadto wycieczki edukacyjne, które przybliżają wiedzę o środowisku lokalnym. Na przykład dzieci biorą udział w spotkaniach z reprezentantami Centrum

Kultury „Dworek Białoprądnicki”, czy kina KIJÓW w Krakowie. W ten sposób realizuję zadania wychowawcze mające na celu integrowanie się zespołu przedszkolnego oraz zadania dydaktyczne poprzez atrakcyjną dla dziecka formę zdobywania wiedzy o przyrodzie i społeczeństwie oraz wykorzystanie nabytych wiadomości w praktyce. Działania te przyczyniają się do rozbudzania wśród wychowanków wrażliwości na problemy współczesnego świata.

Dzieci w wieku przedszkolnym cechuje wspomniana wrodzona ciekawość wszystkiego, co je otacza. To zadaniem nas dorosłych jest pozwolić im ją rozwijać. Dlatego w pracy wykorzystuję metodę nauczania, którą jest projekt edukacyjny. Przy wyborze tematu istotną rolę odgrywają zainteresowania dzieci. Zagadnienie musi być bliskie i ważne dla wychowanków. Powinno odwoływać się w sposób naturalny do ich wcześniejszych doświadczeń oraz opierać się w znacznym stopniu na bezpośrednim doświadczeniu i autentycznych obiektach, dając małym badaczom okazję do posłużenia się nimi. Praca metodą projektu edukacyjnego daje szansę wyboru aktywności dzieciom na różnym poziomie rozwoju. W jego organizacji kluczowa jest popularyzacja wycieczek jako atrakcyjnej formy oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych, które dzięki powiązaniu teorii z praktyką i wzbudzaniu emocjonalnego

zaangażowania gwarantują skuteczność realizacji zakładanych w danym projekcie celów dydaktyczno-wychowawczych.

Opracowałam i zrealizowałam w grupie dzieci 5-letnich projekt edukacyjny pt. „Woda – nasz skarb”. Ukazał on propozycje ekologicznych działań indywidualnych i zespołowych. Dzięki możliwości zorganizowania wycieczek dał możliwość budowania u każdego dziecka poczucia współodpowiedzialności za środowisko przyrodnicze. Grupa wybrała się na wycieczkę do sklepu z żywnością, by zwrócić uwagę na rodzaje sprzedawanych w nim wód. Uświadomiła ona dzieciom, że picie wody jest bardzo ważne dla organizmu człowieka. Wszystkie zgodnie zapowiedziały, że będą od dziś częściej sięgać po butelkę wody. Następnie przedszkolaki wybrały się na wycieczkę do kina, gdzie obejrzały film 3D pt. *Pod taflą oceanu*. Dzięki niemu przeniosły się w egzotyczne i odległe wody m.in. Australii Południowej, Wielkiej Rify Koralowej oraz wysp trójkąta koralowego w Papui Nowej Gwinei i Indonezji. Dzieci przeżyły spotkanie z tajemniczymi i fascynującymi mieszkańcami oceanów. Nawiązaliśmy również współpracę z Krowoderską Biblioteką Publiczną w Krakowie, wzięliśmy udział w warsztatach „Przygody kropli wody”. Następnie wybraliśmy się na wycieczkę do Muzeum Przyrodniczego w Krakowie. Przedszkolaki podziwiała ryby słodko-

i słonowodne oraz krewetki i kraby. Największe zainteresowanie dzieci wzbudziły akwaria z przeróżnymi gatunkami ryb. Na koniec w sali z wodospadem i oczkiem wodnym, wypełnionej tropikalną roślinnością, dzieci miały okazję, by poczuć się jak w prawdziwej dżungli. W wiosenne przedpołudnie przedszkolaki wybrały się na wycieczkę po krakowskich plantach oraz rynku. W czasie poszukiwania fontann z entuzjazmem przyglądały się słonecznemu miastu pełnemu zabytków, gołębi i dorożek.

Doświadczenia z lat ubiegłych pokazały, że przedszkolaki interesują się szeroko rozumianą tematyką związaną z Krakowem. Chętnie uczestniczą w organizowanych wycieczkach, zajęciach o charakterze regionalnym. Zależało mi na tym, aby dzieci same mogły dostrzec, jakie bogactwo tkwi w zabytkach naszego miasta, kulturze i tradycjach regionu. Zainspirowało mnie to do opracowania kolejnego projektu edukacyjnego pt. „Kraków – Nasze Miasto” dla dzieci 5–6 letnich. Wdrażając projekt do codziennego rozkładu zajęć w przedszkolu, chciałabym przede wszystkim usystematyzować i utrwalić nabyte przez dzieci wiadomości o ich własnym regionie. Podczas projektu grupa aktywnie współpracowała ze środowiskiem lokalnym, uczestnicząc w warsztatach tematycznych poświęconych zagadnieniom związanym z Krakowem, jego historią

Fot. T. Łopuszyński

Fot. T. Łopuszyński

oraz tradycją – takie zajęcia odbywały się w Krowoderskiej Bibliotece Publicznej w Krakowie oraz Muzeum Etnograficznym w Krakowie (warsztaty pt. „Gdzie mieszkali Krakowiak i Krakowianka”, „Chodź, opowiem Ci legendę”).

Przedszkolaki wybrały się też na wycieczkę na Wzgórze Wawelskie. Na szczycie z zapartym tchem podziwiali panoramę miasta. Później udały się do „Smoczej Jamy”. Do dziś pamiętam podniecenie wyprawą, kiedy to dzieci w wielkim skupieniu, krętymi schodkami, pomalutku, noga za nogą schodziły coraz niżej i niżej. Razem pokonaliśmy 135 stopni, by znaleźć się w „mieszkaniu smoka”. „Ale w tej jaskini ciemno...”, „Zobacz! Ile tu zakamarków” – słychać było komentarze chłopców. „Cicho! Obudzić smoka” – z paluszkami na buzi uspokajała grupę przejęta dziewczynka. Z jaskini wyszliśmy na wiślane bulwary i stanęliśmy przed rzeźbą Smoka Wawelskiego. Następnie przeszliśmy pieszo do Rynku Głównego, gdzie czekała na dzieci właścicielka dorożki, która opowiedziała ciekawostki nt. swojej pracy.

Przedszkolaki udały się też na wycieczkę do Żywego Muzeum Obwarzanka w Krakowie. Podczas pokazu poznały wszystkie sekrety obwarzanka krakowskiego, historię oraz unikatowy proces jego produkcji. Dzieci udały się również na wycieczkę do Muzeum Historycznego Miasta Krakowa – Celestat na pokonkursową wystawę szopek krakowskich. „Spójrz na te wielkie, ruchome szopki”. „Ta wykonana jest z kolorowej folii aluminiowej, bibułki i papieru” – dzieliły się dzieci spostrze-

żeniami ze mną. Przedszkolaki chętnie wzięły udział w proponowanych wycieczkach, co zmotywowało mnie do dalszej pracy. Jeszcze długo po powrocie z wypraw przedszkolaki z ochotą wspominały: „Wycieczka była super”, „Kiedy pojedziemy tam znowu?” – słowa podekscytowania słychać było w ich rozmowach. Na twarzach dzieci malował się uśmiech, który wzbudzał we mnie radość. Podjęcie tego zagadnienia okazało się niezwykle trafne, gdyż miały one możliwość zobaczenia, niektóre dzieci po raz pierwszy, wiele zabytków, wystaw i muzeów oraz poznać historyczne faktów z życia miasta, w którym mieszkają.

Bezpośredni udział dzieci w wycieczkach przyczynia się do poznania przez nie najbliższego otoczenia, utrwalia zainteresowania różnymi formami aktywności. Pozwala odkryć rzeczywistość społeczną, kulturową. Uczy wartości, ćwiczy charakter oraz umiejętność współżycia w zespole, a sama wyprawa stanowi źródło bogatych przeżyć estetycznych. Dzieci zadają więcej pytań, opowiadają o własnych obserwacjach, toczą między sobą rozmowy o miejscach, które odwiedzili.

Wycieczka jest niewątpliwie bogatą formą procesu uczenia się, wpisującą się w jeden z najważniejszych postulatów współczesnej edukacji – aktywizację. Udział w wyprawach może więc stanowić źródło rozwoju zainteresowań, chęci pogłębiania wiedzy i doświadczania ciekawych przeżyć dzieci w edukacji przedszkolnej. Biorąc pod uwagę fakt, iż jednym z głównych zadań edukacji małego dziecka jest kształtowanie aktywnej

postawy wobec problemów środowiska lokalnego oraz budzenie więzi uczuciowej z własnym regionem, warto mieć na uwadze organizację wycieczek.

Słowa kluczowe: wycieczka, przedszkole, uczenie się.

Przypisy:

- ¹ Podaję za M. Kielar-Turską [w:] B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, Warszawa 2007, s. 83.
- ² A. Klim-Klimaszewska, *Pedagogika przedszkolna*, Warszawa 2005, s. 46.
- ³ D. Braun, *Badanie i odkrywanie świata z dziećmi*, Kielce 2002, s. 10.

Bibliografia:

- Braun D.: *Badanie i odkrywanie świata z dziećmi*. Kielce: „Jedność”, 2002.
- Harwas-Napierała B., Trempała J. (red.): *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*. Warszawa: Wydawnictwo PWN, 2007.
- Klim-Klimaszewska A.: *Pedagogika przedszkolna*. Warszawa: Polski Instytut Wydawniczy, 2005.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. 2017 poz. 356).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 maja 2018 roku w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki (Dz. U. 2018 poz. 1055).

* * *

Izabela Karoń – dyplomowany pedagog, magister edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej z terapią pedagogiczną. Absolwentka studiów podyplomowych na kierunku: Or-

ganizacja i zarządzanie oświatą na Uniwersytecie Pedagogicznym. Zdobywczyni II miejsca w plebiscycie „Nauczyciel Przedszkola Roku 2018” organizowanym przez „Gazetę Krakowską” i „Dziennik Polski”. Na co dzień nauczyciel mianowany w Samorządowym Przedszkolu nr 62 „Radosna Kraina” w Krakowie.

Outdoor Education – edukacja poza klasą

Klaudia Beściak
Agnieszka Bigos
Wiesława Krysa
Małgorzata Koppek
Marta Cichoń

„Świat jest książką i ci, którzy nie podróżują, czytają tylko jedną stronę” (św. Augustyn).

Literatura pedagogiczna uznaje wycieczki szkolne za jedną z najskuteczniejszych metod oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych w procesie edukacji dzieci i młodzieży. Dzięki wyjściu poza szkołę uczniowie mają możliwość bezpośredniego poznania swojego środowiska, regionu, właściwości geograficznych, etnicznych, historycznych, kulturowych lub gospodarczych swojej ojczyzny.

Bezpośrednie zetknięcie się dziecka z przyrodą podczas wycieczki jest jedną z tych form dydaktyczno-wychowawczych, która wywołuje u wychowanka zaciekawienie czy zdziwienie, zaspokaja potrzebę wiedzy, daje duże możliwości doświadczeń, kształtuje postawę badacza i ekologa w szerokim tego słowa znaczeniu. Zatem celowe wyjście poza drzwi szkoły ma duży wpływ na przebieg edukacji przyrodniczej, społecznej i emocjonalnej. Dzięki wycieczkom uczniowie poznają autentyczne zjawiska, rozwijają swoją osobowość w różnych aspektach i lepiej przyswajają materiał nauczania. Takie podejście do procesu dydaktyczno-wychowawczego jest świetną okazją do przedstawienia uroków wielu dziedzin nauki. W niniejszym artykule podejmiemy próbę przedstawienia walorów edukacji geograficznej, muzycznej i wczesnoszkolnej, w której naczelną ideą jest przeniesienie lekcji poza salę lekcyjną.

Okazją do nabycia lub też pogłębienia kompetencji pedagogicznych w tym obszarze był nasz udział w mobilności międzynarodowej dla europejskiej kadry nauczycieli z różnych typów szkół. Projekt „Kreatywny nauczyciel – kreatywna szkoła – kreatywny uczeń” realizowany był ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Ope-

racyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, na zasadach programu Erasmus+. Beneficjentami projektu było 18 nauczycieli z Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 1 w Tarnowie. Pomysł zaangażowania się w prace związane z tym projektem był wynikiem zapotrzebowania szkoły na podniesienie poziomu kompetencji kluczowych poprzez szkolenia i doświadczenia w wymiarze międzynarodowym. Podjęte w nim zadania odzwierciedliły bieżące potrzeby rozwojowe placówki: wspieranie edukacji wczesnej, integracji społecznej, zwiększanie zrozumienia międzykulturowego, kształcenie kompetencji obywatelskich i społecznych.

Dzięki wycieczkom uczniowie poznają autentyczne zjawiska i lepiej przyswajają materiał nauczania

W lipcu 2019 roku grupa nauczycieli tejże szkoły wzięła udział w szkoleniu zorganizowanym w Norwegii, którego tematem było „Outdoor Education – travel experiences and adventure as a way to creative education”, czyli „Doświadczenie z podróży i przygoda drogą do kreatywnej edukacji”. Outdoor Education to edukacja poza klasą, na otwartym terenie. Motywem przewodnim szkolenia były wędrówka i przygoda jako metody rozwoju osobistego i zawodowego. Było to szkolenie głównie „w drodze” i na wolnym powietrzu, bazujące na nauce o samym sobie i innych ludziach, opartej na doświadczeniu i prowadzone w otoczeniu norweskiej przyrody. Ponadto współpraca w międzynarodowych grupach nauczycieli była okazją do poznawania metod stosowanych w innych częściach Europy.

Geologia i geomorfologia w naturze

Traktując Outdoor Education jako naukę poprzez samodzielne doświadczanie i eksperymentowanie, warto zwrócić uwagę na jej ogromne zastosowanie w nauce geografii. Wielkim atrybutem tej formy edukacyjnej jest fakt, iż działania nastawione na zdobywanie wiedzy i umiejętności odbywają się niejako w sposób naturalny. Pretekstem do nauki jest po prostu obcowanie z przyrodą. Taki sposób zdobywania wiedzy funkcjonuje w Norwegii, od przedszkola po szkołę średnią. Dzieci i młodzież spędzają od najmłodszych lat po kilka godzin dziennie na zewnątrz, bez względu na porę roku i warunki pogodowe. Dzięki temu są blisko natury i pozostają z nią w nieustannym kontakcie. Tak pojęty styl życia można z całą pewnością nazwać głębokim obcowaniem z przyrodą.

Przyroda w Norwegii temu sprzyja. Różnorodność form geologicznych i geomorfologicznych jest efektem odwiecznego ścierania się ze sobą wewnętrznych i zewnętrznych sił Matki Ziemi. Obserwując je z bliska, łatwo uczyć się geologii. „Cudze chwalicie, swego nie znacie”. Oczywiście, nie trzeba jechać do dalekiej Norwegii, żeby zachłysnąć się bogactwem natury, odkryć formy polodowcowe, oglądać wodospady bądź obserwować procesy zachodzące w strumieniach, rzekach górskich. Zjawiska geologiczne i geomorfologiczne na całym świecie zachodzą w podobny sposób. Znając procesy powstawania gór, możemy odnieść je tak samo do Polski, jak i do całego świata. Co więcej, warto zdać sobie sprawę, że na co dzień jesteśmy ich świadkami. Zasada

aktualizmu geologicznego brzmi „Przeszłość jest kluczem do teraźniejszości”. To oznacza, że procesy, które na Ziemi zachodziły miliony i miliardy lat temu, dzieją się tu i teraz, a my jesteśmy ich świadkami.

Koncepcję Outdoor Education wykorzystuję w pracy z młodzieżą z klas z rozszerzonym programem geografii, ale świetnie sprawdzi się ona także w każdej innej klasie. Wystarczy tylko określić, jakie cele chce się osiągnąć, pamiętając również o tym, że jej założeniem jest nauka pracy w grupie, odkrywanie talentów, nabywanie umiejętności komunikowania się. Uczniowie, dostając zadania do wykonania w terenie, są poddani właśnie tego rodzaju kształtowaniu postaw. Praca na zajęciach odbywa się w grupach. Zespoły wybierają lidera, który rozdziela zadania i koordynuje pracę wszystkich członków. Każda grupa dostaje do zrealizowania kilka takich samych zadań z następujących dziedzin: kartografii, hydrologii, geologii, geomorfologii, meteorologii, a nawet z geografii społeczno-ekonomicznej.

Celowe wyjście poza drzwi szkoły ma duży wpływ na przebieg edukacji przyrodniczej, społecznej i emocjonalnej uczniów

Podczas zajęć uczniowie dokonują pomiarów, wykonują rysunki profilowe, obserwują zjawiska zachodzące w przyrodzie i na ich podstawie wyciągają wnioski, dochodząc samodzielnie do wiedzy. W czasie ćwiczeń młodzież musi polegać na sobie, motywować się wzajemnie do pracy, uczyć od siebie, dzielić się wiedzą. Dzięki temu odkrywają swoje słabe i mocne strony, przełamują bariery. Rola nauczyciela jest tu drugoplanowa. Nie podaje on wiedzy, ale bacznie obserwuje i udziela konstruktywnej informacji zwrotnej. Zajęcia z hydrologii można przeprowadzić w okolicach każdej mniejszej rzeki. Polegają one na pomiarze doliny rzecznej: jej głównych elementów, tj. łóżyska i koryta (głębokości i szerokości); pomiarach przepływu rzeki, badaniu bioindykatorów, składu chemicznego, zapachu, barwy, ocenie materiału skalnego w rzece. Uczniowie obserwują bliższe i dalsze otoczenie rzeki. Każda osoba w grupie

jest odpowiedzialna za inny obszar działań.

Kolejnym etapem pracy jest zebranie wyników i na ich podstawie opracowanie wniosków dotyczących tego, które zjawiska geomorfologiczne zachodzą w korycie rzeki, dlaczego akurat te procesy, do czego one prowadzą i jakie mogą być ich dalsze konsekwencje, a następnie: czy rzeka jest zanieczyszczona oraz jakie są możliwości jej gospodarczego wykorzystania na badanym obszarze. Możliwości wykorzystania najbliższej okolicy do Outdoor Education zależy tylko od kreatywności nauczyciela. Prawda jest taka, że wcale nie trzeba ruszać się daleko, aby zainspirować dzieci i młodzież do samodzielnego zdobywania szeroko pojętej wiedzy geograficznej.

Edukacja przez przeżywanie – kreatywne podejście do problemów w Outdoor Education

Mając doświadczenia z naszego szkolenia w Norwegii, którego tematem ogólnym było uczenie się poza murami szkoły, chcę tu nawiązać do stwierdzenia, że idea Outdoor Education to uczenie (się) przez odkrywanie, działanie, przeżywanie oraz analizę i refleksję prowadzącą do twórczego rozwiązywania problemów, gdzie przyroda i pogoda to pracownia nauki kreatywności.

Pracując z dziećmi w młodszych wiekach szkolnym, zauważamy, że mają one problem z podejmowaniem decyzji. I to jest niewątpliwie wina nas – dorosłych, bo często decyzje te zapadają poza dziećmi, więc nie mają one możliwości nauczyć się tej trudnej sztuki od ich opiekunów. O ile z pewnością są takie decyzje, których nie może podjąć młody człowiek z racji chociażby małej wiedzy, ubogich doświadczeń lub ograniczeń w kojarzeniu ciągów przyczynowo-skutkowych, o tyle to my, mający na nich wpływ, dorośli, musimy ich stawiać w sytuacjach problemowych, dostosowanych do ich możliwości. Tylko tak nauczą się te problemy mądrze rozwiązywać.

Pobyt w Norwegii był dla nas dorosłych czasem szukania dobrych metod dla edukacji poza murami szkoły, tymczasem zdobyliśmy ich wiele dla siebie. I to dobrze, bo „im więcej masz, tym więcej dasz”. Zwłaszcza w obecnej sytu-

acji transformacji kultury uczenia się/nauczania oraz wobec kompetencji kluczowych, w tym uczenia się przez całe życie, osobisty przykład wychowawcy, czerpiącego z własnych zasobów, jest nie tylko nauką, ale i sposobem na budowanie autorytetu nauczyciela – mistrza.

Podczas szkolenia poznałam metodę 6 kapeluszy myślowych (6 *Thinking Hats*) autorstwa Edwarda de Bono, która pomaga podchodzić twórczo do rozwiązywania problemów dzięki spojrzeniu z 6 różnych perspektyw na ten sam problem. Sedno tej metody polega na chwilowym i sztucznym przyjęciu określonego stanowiska w danej sprawie. W przypadku uczniów, zwłaszcza przy wprowadzeniu tej metody, warto zobrazować wejście w rolę założeniem kapelusza w danym kolorze bądź zasygnalizowanie tego innym przedmiotem (emblem, opaska, szarfa). Metodę tę warto wprowadzić do praktyki pedagogicznej, świadomie i celowo stawiając problem, np. podczas planowania wycieczki, podchodów czy zielonej szkoły, analizy zachowania bohatera czytanki lub lektury, przed założeniem szkolnego ogródka itp. Jeśli metoda będzie dzieciom znana, warto do niej sięgnąć, by rozwiązać konflikt w grupie (tu razem zakładamy kolejne kapelusze, by „ogłębnić” problem z każdej strony). Mnie udało się zastosować tę metodę m.in. podczas wycieczki do Krakowa, na której zaskoczył nas ulewny deszcz i trzeba było wspólnie podjąć decyzję, co robić dalej: zmoknąć, ale zaliczyć plan, czy zrezygnować i pozostać suchym. Metoda sześciu kapeluszy myślowych pokazuje, że świat nie jest czarno-biały. Gdy się ją pozna, szybko można zorientować się, kto jaki kapelusz myślowy nosi.

Edukacja poprzez muzykę – EKO Batucada

Co to jest Eko Batucada? Jest to orkiestra recyklingowa wykonująca rytm samby spontanicznie i bardzo energicznie. Batucada charakteryzuje się rytmem powtarzającym się w szybkim tempie. W skład orkiestry wchodzi uczniowie grający na instrumentach wykonanych własnoręcznie z recyklingu i surowców wtórnych. Zespół prowadzi „lider”, który proponuje tempo oraz zmiany schematów rytmicznych, zapowiadając je głośnym gwizdnięciem, przy użyciu

drewnianego lub plastikowego gwizdka (APITO). Liderem może być nauczyciel, ale także każdy chętny uczeń. Występy orkiestry recyklingowej organizowane są na wolnym powietrzu. Są to przede wszystkim parady, do których zapraszana jest publiczność (do wykonywania ruchów, rytmów i tańca). Takie działania artystyczne mogą być realizowane podczas różnych szkolnych wyjazdów, a nawet podczas spaceru poza murami szkoły. Nie sposób przejść obojętnie obok „baterii”, czyli wielkiej, sambowej orkiestry perkusyjnej.

Podczas przygotowywania uczniów do tego typu działań artystycznych zachodzi doskonała okazja do rozmów na temat ekologii, ochrony środowiska, segregacji śmieci, recyklingu i surowców wtórnych, a także potrzeby dbania o środowisko. Rozmowy takie są zdecy-

dowanie wartościowsze, gdy odbywają się bezpośrednio w owym środowisku, czyli poza drzwiami szkoły.

Kolejnym krokiem jest zbudowanie przez uczniów eko-instrumentów, które mogą porównywać z oryginalnymi instrumentami perkusyjnymi. Każdy uczeń powinien przynieść posegregowane śmieci (puszki, rolki po ręczniku papierowym, opakowanie po niespodziankach z jajek czekoladowych, butelki i wiaderka plastikowe), a ponadto ryż, fasolę, kaszę, kukurydzę, papier kolorowy, ścinki tkanin, kleje, nożyczki, kolorowe pinezki itp. Po krótkiej instrukcji wykonania instrumentów połączonej z prezentacją tradycyjnych instrumentów perkusyjnych uczniowie mogą przystąpić do samodzielnej pracy.

Następnym etapem przygotowującym do stworzenia orkiestry Eko Batu-

cady są ćwiczenia rytmiczne. Tu również atut w postaci wyjazdu poza szkołę odgrywa niebagatelną rolę. Przestrzeń, w której wszystkie dzieci są aktywizowane w taki sam sposób – bez względu na to, jaki mają poziom uzdolnień muzycznych, sprawia, że teoria schodzi na dalszy plan. Spontaniczny ruch, dynamiczny rytm według poznawanych schematów rytmicznych, często synkopowanych, wpływa na dyscyplinę, wyobraźnię i muzykalność dziecka, wyostrza wrażliwość, uczy samodzielności myślenia i zaspokaja potrzebę ekspresyjnego, radosnego ruchu.

Dzięki wspomnianej działalności, wzmocnionej otoczeniem przyrody, dziecko może coraz lepiej wyrażać siebie. Ponadto uzyskuje łatwość nawiązywania kontaktów z rówieśnikami, w efekcie czego wyzbywa się kompleksów i zahamowań, nabiera większej pewności siebie i otwartości. Takie cechy uczeń może przenosić na inne formy działalności, także na różnych przedmiotach w szkole, czego serdecznie życzyć wszystkim nauczycielom.

Słowa kluczowe: Outdoor Education, Eko Batucada.

Bibliografia:

- Błaszczak I.: *Znaczenie wycieczek szkolnych w wychowaniu i kształceniu uczniów klas początkowych szkoły podstawowej*. „Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja” nr 13/2014.
- De Bono E.: *Myślenie równoległe*. Warszawa: Wydawnictwo Prima, 1998.
- De Bono E.: *Sześć kapeluszy, czyli sześć sposobów myślenia*. Warszawa: Wydawnictwo Medium, 1997.
- Gąsecki K.: *Wychowanie do dialogu z przyrodą w edukacji wczesnoszkolnej*, [w:] *Twórcze działania przyrodnicze i matematyczne w edukacji wczesnoszkolnej*. Red. A. Komorowska-Zielony. Gdańsk, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2008.
- Turowski L.: *Wprowadzenie do wiedzy o turystyce edukacyjnej*. Warszawa: Ypsilon, 2001.

* * *

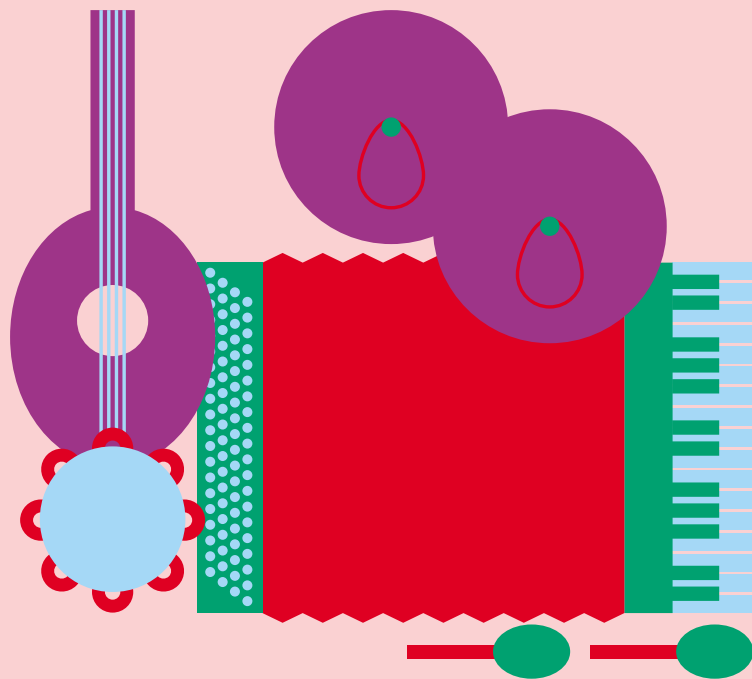
Klaudia Beściak, Agnieszka Bigos, Wiesława Krysa – nauczycielki edukacji wczesnoszkolnej, **Małgorzata Kopek** – nauczycielka geografii, **Marta Cichoń** – nauczycielka przedmiotów artystycznych. Pracują w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 1 w Tarnowie.

IV OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA DLA NAUCZYCIELI MUZYKI

MUZYKA KLASYCZNA

W POWSZECHNEJ EDUKACJI MUZYCZNEJ

SZTUKA WYKONANIA. MUZYKA POLSKA

20–21 LISTOPADA 2020
muzeum.nifc.pl

Zapraszamy do korzystania z oferty edukacyjnej Małopolskiego Centrum Doskonalenia Nauczycieli

www.mcdn.edu.pl

MAŁOPOLSKIE CENTRUM DOSKONALENIA NAUCZYCIELI

ul. Lubelska 23, 30-003 Kraków
tel. + 48 12 623 76 46, + 48 12 623 76 56; fax + 48 12 623 77 41
www.mcdn.edu.pl
e-mail: biuro@mcdn.edu.pl

Ośrodek w Krakowie

ul. Garbarska 1, 31-131 Kraków
tel. + 48 12 422 14 49, +48 12 422 86 13 w. 35; fax +48 12 261 31 60
www.krakow.mcdn.edu.pl
e-mail: bok.krakow@mcdn.edu.pl
BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 12 422 14 49; tel. kom. 513 042 381

Ośrodek w Nowym Sączu

ul. Jagiellońska 61, 33-300 Nowy Sącz
tel. +48 18 443 71 72, + 48 18 443 80 81 w. 23
tel./fax +48 18 443 71 72 w. 18
www.nowysacz.mcdn.edu.pl
e-mail: bok.nowysacz@mcdn.edu.pl
BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 18 443 71 72 w. 25; tel. kom. 513 042 386

Ośrodek w Oświęcimiu

ul. Bema 4, 32-600 Oświęcim
tel. +48 33 844 43 14; fax +48 33 844 42 93
www.oswiecim.mcdn.edu.pl
e-mail: bok.oswiecim@mcdn.edu.pl
BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 33 844 43 14 w. 33; tel. kom. 513 042 427

Ośrodek w Tarnowie

ul. Nowy Świat 30, 33-100 Tarnów
tel. +48 14 688 88 10, fax +48 14 688 88 11
www.tarnow.mcdn.edu.pl
e-mail: bok.tarnow@mcdn.edu.pl
BIURO OBSŁUGI KLIENTA: tel.: +48 14 688 88 10 w. 118; tel. kom. 513 042 389

